

МІНІСТЕРСТВО РОЗВИТКУ ГРОМАД, ТЕРИТОРІЙ ТА ІНФРАСТРУКТУРИ
УКРАЇНИ

Державне підприємство «Український державний науково-дослідний
інститут проектування міст «ДІПРОМІСТО» імені Ю.М.Білоконя»

ЗВІТ

**ПРО СТВОРЕННЯ (ПЕРЕДАЧУ) НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ
ДОКУМЕНТАЦІЇ**

**СКЛАДАННЯ АНАЛІТИЧНОГО ЗВІТУ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ
ПРОВЕДЕННЯ МІСТОБУДІВНОГО МОНІТОРИНГУ
ГЕНЕРАЛЬНОГО ПЛАНУ м. ЧЕРНІГОВА**

Київ – 2025 р.

Індекс УДК: 711, 711.4, 711.41
 Код тематичних рубрик НТІ: 67.25, 67.25.19
 Державний реєстраційний номер: 0123U003271
 Вид роботи: 57 – науково-технічна розробка
 арх. № 92721

МІНІСТЕРСТВО РОЗВИТКУ ГРОМАД, ТЕРИТОРІЙ ТА ІНФРАСТРУКТУРИ
 УКРАЇНИ

Державне підприємство «Український державний науково-дослідний
 інститут проектування міст «ДІПРОМІСТО» імені Ю.М.Білоконя»

01133, м. Київ, бульв. Лесі Українки, 26; тел. (044) 285-63-38

ЗАТВЕРДЖЕНО
 НАКАЗ УПРАВЛІННЯ АРХІТЕКТУРИ
 ТА МІСТОБУДУВАННЯ ЧМР
 № 3-04 від 23.01.2025
 О.С. Калюшніч

ЗАТВЕРДЖУЮ

В. о. директора

Олег ГОЛОВАНЬ

ЗВІТ

ПРО СТВОРЕННЯ (ПЕРЕДАЧУ) НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ
 ДОКУМЕНТАЦІЇ

СКЛАДАННЯ АНАЛІТИЧНОГО ЗВІТУ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ
 ПРОВЕДЕННЯ МІСТОБУДІВНОГО МОНІТОРИНГУ
 ГЕНЕРАЛЬНОГО ПЛАНУ м. ЧЕРНІГОВА
 (остаточний)

Договір: №565-01-ММ-2025 від 29.08.2025 р.
 Замовник: Управління архітектури та містобудування
 Чернігівської міської ради

Керівник роботи
 Начальник АПМ-5, ГАП

Марія МАСЛОВА

Київ – 2025 р.

Список авторів

Керівник роботи Начальник АПМ-5, ГАП		М.О. Маслова
Заступник начальника АПМ-5		К.В. Тваровська
Головний економіст АПМ-5		Л.В. Дубневич
Головний інженер проектів ІПВ		Л.Г. Безкоровайна
Головний фахівець ІПВ		О. В. Срібний
Керівник групи архітекторів АПМ-5		В.Г. Ткаченко
Керівник групи СТМ		Л. М. Бебяновська
Керівник групи СТМ		М. О. Плахотнік
Керівник групи ІПВ		Н.П. Кравченко
Керівник групи ІПВ		О.М. Геращенко
Провідний інженер АПМ-5		О. П. Петельська
Архітектор АПМ-5		В.К. Калашнікова
Інженер АПМ-5		Г.О. Осмірко

Звіт про НТД: 77 с., 11 табл., 5 рис.

Об'єкт дослідження – Генеральний план м. Чернігова, розроблений інститутом «ДІПРОМІСТО» у 2002 році і затверджений рішенням Чернігівської міської ради від 25.12.2003 року.

Мета роботи – аналіз і оцінка вихідної інформації та процесів реалізації Генерального плану м. Чернігова. Виявлення тенденцій розвитку, планування та використання території міста, прогнозування можливих наслідків змін її планувальної організації. Підготовка рекомендацій щодо прийняття рішень про внесення змін до зазначеної містобудівної документації.

Методи дослідження: системно-структурний аналіз, порівняння, статистичний.

У ході виконання НТД вирішені науково-практичні завдання, які дозволяють провести всебічний аналіз суспільно-економічних та містобудівних процесів, які відбувались на території міста за період реалізації генерального плану. На основі виконаних аналітичних досліджень надані обґрунтовані висновки щодо доцільності внесення змін до містобудівної документації. Результати дослідження представлені в аналітичній записці.

Виконана НТД сприятиме прийняттю обґрунтованих рішень з просторового розвитку території м. Чернігова, раціональному використанню земель, дотриманню містобудівного законодавства.

ГЕНЕРАЛЬНИЙ ПЛАН м. ЧЕРНІГОВА, МІСТОБУДУВАННЯ, ПРОСТОРОВЕ ПЛАНУВАННЯ, МОНІТОРИНГ, ГІС-ТЕХНОЛОГІЇ.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
Розділ 1. ТОПОГРАФІЧНИЙ МОНІТОРИНГ	8
Розділ 2. МОНІТОРИНГ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА.....	9
Розділ 3. МОНІТОРИНГ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЛІ	25
Розділ 4. МОНІТОРИНГ ЗАБУДОВИ.....	27
Розділ 5. МОНІТОРИНГ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ ТА РОЗСЕЛЕННЯ	28
Розділ 6. МОНІТОРИНГ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	40
Розділ 7. МОНІТОРИНГ ПРОСТОРОВИХ ЗВ'ЯЗКІВ ТА ТРАНСПОРТНОЇ МОБІЛЬНОСТІ	44
Розділ 8. МОНІТОРИНГ ІНФРАСТРУКТУРИ.....	50
Розділ 9. МОНІТОРИНГ РЕАЛІЗАЦІЇ МІСТОБУДІВНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ	61
Розділ 10. ВИСНОВКИ ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО МІСТОБУДІВНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ.....	72

ВСТУП

Аналітичний звіт за результатами проведення містобудівного моніторингу Генерального плану м. Чернігова (далі Генеральний план) складений відповідно до договору від 29.08.2025р. №565-01-ММ-2025 з Управлінням архітектури та містобудування Чернігівської міської ради авторським колективом архітектурно-планувальної майстерні №5 ДП «ДІПРОМІСТО» з залученням фахівців інженерно-планувального відділу та сектору транспортних мереж.

Проведення заходів щодо моніторингу реалізації Генерального плану у 2025 році передбачено відповідно до Рішення Чернігівської міської ради від 25.07.2025 р. №45/VIII-12.

Підставою для проведення моніторингу містобудівної документації є стаття 23 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», наказу Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 01.09.2011 року №170 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства №199 від 20.05.2013р., Наказом Міністерства розвитку громад та територій України №333 від 14.12.2021).

Метою роботи є аналіз і оцінка процесів реалізації чинного Генерального плану м. Чернігова, який був розроблений УДНДІПМ «ДІПРОМІСТО» у 2002 році і затверджений рішенням Чернігівської міської ради від 25.12.2003 року, виявлення тенденцій розвитку, планування та використання території міста, прогнозування можливих наслідків змін його планувальної структури, а також підготовка рекомендацій щодо прийняття рішень про внесення змін до зазначеної містобудівної документації.

Склад і зміст звіту відповідають частині IV «Порядку проведення містобудівного моніторингу» (наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 01.09.2011 року №170 (із змінами)) та завданню, затвердженому начальником управління архітектури та містобудування Чернігівської міської ради.

У зв'язку з дією воєнного стану інформаційною базою розроблення даного звіту є дані, що характеризують сучасний стан розвитку міста, надані ГУ Статистики у Чернігівській області, управліннями, департаментами, відділами міської ради та обласної державної адміністрації і експлуатуючими організаціями переважно станом на 01.01.2021 року, а по деяких показниках станом на 01.01.2025 роки (супроводжувальні листи: Управління державного архітектурно-будівельного контролю Чернігівської міської ради №01-21/122-вн від 22.09.2025; Управління земельних ресурсів Чернігівської міської ради №325/2025/2-08.04 від 29.09.2025 та №329/2025/2-08.04 від 01.10.2025; КП «Чернігівводоканал» №712/2025/3-01.19 від 01.10.2025; Управління освіти Чернігівської міської ради від 24.09.2025; Управління економічного розвитку міста Чернігівської міської ради №155/2025/2-02.1 від 23.09.2025; Управління культури та туризму Чернігівської міської ради №288/2025/2-12.02 від 3.10.2025; Управління архітектури та містобудування Чернігівської міської ради №01-13/123 від 06.10.2025; НЕК «Укренерго» № 01-13/100 від 19.09.2025; ДП «Чернігівський військовий лісгосп» Міністерства оборони України №1537 від 01.10.2025; ГУ ДСНС у Чернігівській області №7001-5646/7002 від 02.10.2025;

01.10.2025; ГУ ДСНС у Чернігівській області №7001-5646/7002 від 02.10.2025; КП «Теплокомуненерго» Чернігівської міської ради №01/2082 від 10.10.2025; Управління транспорту, транспортної інфраструктури та зв'язку Чернігівської міської ради №224/2025/2-04 від 8.10.2025; Управління охорони здоров'я Чернігівської ОДА №01-07/5026 від 13.10.2025; ГУ Держгеокадастру у Чернігівській області №18-25-0.3-5752/2-25 від 09.10.2025; Служби відновлення та розвитку інфраструктури у Чернігівській області №01-06/2612/02 від 15.10.2025; Управління житлово-комунального господарства Чернігівської міської ради №621/2025/2-03.6 від 16.10.2025; Деснянського басейнового управління водних ресурсів №906/3-1/ДС/25-25 від 20.10.2025; Управління у справах сім'ї, молоді та спорту №215/2025/2-11.02 від 22.10.2025; ДУ «Чернігівський обласний центр контролю та профілактики хвороб Міністерства охорони здоров'я України» №03.2-5/1531 від 23.10.2025; Чернігівської філії ТОВ «Газопроводні мережі України» №ЧнФ/100/01.5 вих-32962-25 від 22.10.2025; Департаменту культури і туризму, національностей та релігій Чернігівської ОДА №08-3062/4 від 22.10.2025; ПП «Спеціальна енергетична компанія» №02-11/2025 від 03.11.2025; Управління містобудування та архітектури Чернігівської ОДА №02.1-09/1851 від 20.11.2025; ГУ Статистики у Чернігівській області №02-10 від 1.09.2025).

Звіт складається з 10 розділів, в яких проведений комплексний аналіз і зроблені висновки щодо стану реалізації Генерального плану, розвитку планувальної структури міста, зміни структури територій за видами переважного використання, демографічного і соціального розвитку, стану навколишнього середовища, забезпеченості житловим фондом, соціальною та інженерно-транспортною інфраструктурою. За результатами проведеного аналізу обґрунтовано необхідність розроблення проекту «Внесення змін до Генерального плану м. Чернігова» (далі Проект внесення змін).

Інформування громадськості щодо початку підготовки аналітичного звіту здійснено шляхом опублікування повідомлення на офіційному веб-порталі Чернігівської міської ради: <https://chernigiv-rada.gov.ua/news/id-167165/>. Дата публікації 03.09.2025. Прийом пропозицій громадськості проведено в період з 08.09.2025 року до 22.09.2025 (включно). Відповідно до листа Управління архітектури та містобудування Чернігівської міської ради від 18.12.2025 р. № 01-08/524 пропозиції від громадськості не надійшло.

Розділ 1. ТОПОГРАФІЧНИЙ МОНІТОРИНГ

1.1. Здійснення оновлення баз топографічних даних (оновлення топографічної основи території)

Графічні матеріали Генерального плану міста Чернігова, затвердженого рішенням Чернігівської міської ради від 25.12.2003 року, були виконані з використанням геоінформаційної системи ArcView на основі електронної цифрової карти міста, сформованої за матеріалами топографічних планшетів масштабу 1:2000. Топографічні плани м. Чернігів масштабу 1:2000 в місцевій системі координат, у Балтійській системі висот, були виготовлені УкрГІИГІС у 1990 році.

У 2018 році на замовлення Управління архітектури та містобудування Чернігівської міської ради, КДП «Київгеоінформатика» були виконані роботи по створенню топографічних планів масштабу 1:2000 в цифровій і графічній формі в УСК-2000 на територію міста, в обсязі 7856,3 га.

1.2. Зміни на місцевості, що створюють необхідність оновлення баз топографічних даних

На сьогоднішній час оновлення цифрових топографічних планів масштабу 1:2000 не відбувалося. Разом з тим, під час розроблення містобудівної документації «Внесення змін до генерального плану м. Чернігова з розробкою плану зонування території міста» (2021 р.) було опрацьоване існуюче функціональне зонування території міста та врахована забудова території у місцях, які не відображені у наявних топографічних матеріалах.

За результатами топографічного моніторингу та урахуванням ускладнених умов оновлення картографічної основи під час дії воєнного стану, рекомендується при розробленні проекту «Внесення змін до генерального плану м. Чернігова (коригування)» використовувати наявну топографічну основу з доповненням виконавчими зніманнями завершеного будівництва, здійсненого за період 2021-2025р.р.

Розділ 2. МОНІТОРИНГ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Мета розділу — аналіз і оцінка динаміки природних процесів/умов, змін навколишнього середовища, виявлення можливих наслідків щодо планувально-просторової організації території, їх упередження в період реалізації проекту «Генеральний план м. Чернігів» з 2002 року за наступними складовими.

2.1. Стан довкілля, узагальнення обсягів природно-ресурсного потенціалу, рівня та умов його використання

Місто Чернігів (7856,3га – 0.24% території області) розташоване в центральній частині Чернігівської області, в поліській природно-кліматичній зоні в межах Придніпровської низовини, на правому березі річки Десни.

Моніторингові спостереження за станом довкілля, зокрема забруднення атмосферного повітря, водних ресурсів, ґрунтів, ландшафтів в межах м. Чернігів проводяться на стаціонарних постах контролю систем Укр- та Облгідромету, ЦГО ім. Бориса Срезневського, Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, ДУ “Чернігівський обласний центр контролю та профілактики хвороб МОЗ України”, а також на автоматизованих постах контролю різного галузевого підпорядкування.

Атмосферне повітря. Згідно з постановою КМУ від 13.12.2001 № 1655 «Про затвердження Порядку ведення державного обліку в галузі охорони атмосферного повітря» (зі змінами), взяття на державний облік об’єктів, видів та обсягів забруднюючих речовин, що викидаються в атмосферне повітря, з 2014 року здійснює Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України.

Моніторинг забруднення атмосферного повітря в м. Чернігів здійснюється Чернігівським обласним центром з гідрометеорології (ЦГМ) на 2 стаціонарних постах спостережень (ПСЗ №1 – вул. Всіхсвятська, 7 та ПСЗ №2 – вул. Пирогова, 16 – всього 18 точок) з виконанням досліджень в лабораторії Центральної геофізичної обсерваторії ім. Бориса Срезневського (ЦГО).

Стан повітря досліджувався ДУ “Чернігівський обласний центр МОЗ України”, лабораторією КЕП “Чернігівська ТЕЦ” ТОВ фірми “ТехНова”.

Відбір проб для ретроспективного аналізу стан повітря здійснювався на 9 підфакельних і 7 маршрутних постах та на території КП “Центральний парк культури та відпочинку” (контрольна точка).

Якість атмосферного повітря, одного із головних індикаторів стану довкілля в місті, формується під дією впливів стаціонарних об’єктів (промислових, комунальних, енергетичних), пересувних джерел транспорту. Слід зазначити, що раніше підприємства м. Чернігова та району становили 33% усіх підприємств області, а в 2020 році власне в м. Чернігові знаходилося 16% усіх підприємств області, викиди яких становили 41,8% загальних викидів усіх стаціонарних джерел області.

Однак, в загальному об’ємі викидів домінують викиди пересувних джерел.

Частково причиною забруднення бувають продукти горіння через спалення сміття та листя на присадибних ділянках.

У звітному періоді шкідливі викиди в повітря спричинені горінням від розриву снарядів та їх потрапляння по будівлях, нафтобазах і т.д.

Динаміка загального обсягу викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення міста наступна (в тис. т):

2000р. – 8,001; 2017р. – 12,992; 2018р. – 13,230; 2019р. – 11,460; 2020р. – 11,160.

Найбільшим джерелом забруднення повітряного середовища міста є КЕП “Чернігівська ТЕЦ” ТОВ фірми “ТехНова”, викиди якого становили біля 83% загальних викидів стаціонарних джерел міста.

За даними КП “Теплокомуненерго” Чернігівської міської ради потужність тепло генерації міста за період з 2020 по 2025 роки не змінилася і становить: установлена – 948,4 Гкал/год, наявна – 409 Гкал/год; з використанням в якості палива вугілля та газу.

В якості міського транспорту постійно експлуатується електротранспорт та автотранспорт практично в сталій кількості (4 автобусні маршрути - 90 од., 9 тролейбусних - 59 од.).

В останні роки (до 2023 р.) загальний рівень забруднення повітря в місті за індексом забруднення атмосфери (ІЗА) оцінювався як низький.

Максимальні концентрації становили: з діоксиду азоту – 1,0 ГДК м.р., з оксиду вуглецю – 0,4 ГДК м.р., завислих речовин – 0,3 ГДК м.р., з діоксиду сірки – 0,2 ГДК м.р. В останні роки спостерігались перевищення ГДК діоксиду азоту, оксиду вуглецю.

Показники забруднення є динамічними. Загалом, порівняно з 2022 роком рівень забруднення атмосферного повітря в місті майже не змінився: дещо підвищився вміст діоксиду сірки, знизився – оксиду вуглецю, вміст завислих речовин та діоксиду азоту залишився на тому ж рівні.

Останнім часом спостерігалось зменшення викидів промислових підприємств через призупинення діяльності та їх критичне руйнування (в результаті військових дій агресора).

У повітрі визначався вміст чотирьох основних домішок: завислих речовин, діоксиду сірки, оксиду вуглецю і діоксиду азоту. Специфічні домішки – вісім важких металів (кадмій, залізо, манган, мідь, нікель, свинець, хром, цинк) визначались тільки на ПСЗ № 1.

Традиційно суттєвим забруднювачем повітря залишається автотранспорт, особливо вздовж навантажених автомагістралей. Перевищення ГДК було виявлено по пилу та вуглецю оксиду на автомагістралях та в місцях скупчення автотранспорту (вул. Мазепи, пр. Миру, перехрестя вулиць).

В зоні впливу промпідприємств перевищення ГДК забруднювальних речовин не виявлялось.

Отже, формування сприятливого повітряного середовища на перспективу потребує раціональних екологічних підходів щодо зменшення/унеможливлення транспортних навантажень в межах житлово-громадських зон міста та запровадження екологічно спрямованого планування території.

За метеорологічними умовами територія міста характеризується відносно сприятливими умовами розсіювання викидів в атмосферу, за виключенням туманних осінніх періодів, коли приземні інверсії сприяють їх накопиченню.

Згідно статистичних даних останніх років забруднення атмосферного повітря знаходиться в малих дозах концентрації та не викликає патологій щодо захворюваності органів дихання у населення.

Стан радіаційного забруднення атмосферного повітря вимірюється на пункті спостережень м. Чернігів Чернігівського обласного центру з гідрометеорології потужністю експозиційної дози (ПЕД) гамма випромінювання. За результатами моніторингу ПЕД гамма-випромінювання в місті становила в середньому 13 мкР/год, що не відрізняється від показників минулих років.

Водне середовище. Екологія водокористування.

Місцеположення та природні особливості території зумовили складність формування та розвитку водного середовища, представленого в межах міста поверхневими та підземними водами.

Поверхневі води міста представлені річками Десна, Стрижень, Білоус, заплавними озерами та штучними водоймами-ставками.

Основна річка міста Десна (правобережна притока Дніпра) відноситься до великих річок; протікає в місті на відстані 12 км зі сходу на південь. Характерна особливість річки - широка долина і затоплювана двостороння заплава з великою кількістю озер.

Поширення заплавно-перезволожених прибережних територій місцями погіршує їх рекреаційне використання. В генплані передбачений комплекс гідротехнічних заходів, що покращує умови їх рекреаційного використання та передбачає очищення водних акваторій.

Спостереження за гідрологічним режимом Десни здійснює на 6 гідропостах Український ГМЦ (в т.ч. 1 пост в м. Чернігів). Абсолютні відмітки затоплення поверхні становлять при: 1% - 112,37 мБС, 4% - 111,74 мБС.

Найбільші озера заплави Десни Магістратське та Глушець, площею відповідно 63 та 40 га, розташовані на південно-східній околиці міста.

Водні поверхні міста доповнюють правобережні притоки Десни – річки Стрижень і Білоус.

В межах міста поверхневі води перебувають під значним антропогенним навантаженням через неповне охоплення міста централізованим водовідведенням та недосконалою очисткою стоків (виробничі, господарсько-побутові, площинний змив), відсутністю загальної системи прибережно-захисних смуг всіх водних об'єктів.

При цьому слід зазначити, що 70% жителів приватного сектору не мають централізованої каналізації, в результаті чого господарсько-каналізаційні стоки відводяться прямо в поверхневі води. Загальний об'єм стоків у річки міста за 2020 рік становив біля 61,7 млн.м³. Найбільшими забруднювачами є КЕП :Чернігівська ТЕЦ" ТОВ "Фірма ТехНова" (водовипуски в Десну) та КП "Чернігівводоканал" (водовипуски в р. Білоус).

Найбільші об'єми стоків попадають в Десну в результаті приймання стоків річок Стрижень, Білоус, скидного каналу ТЕЦ, а також площинного змиву та господарських стоків на річці.

При цьому, водні об'єкти міста використовуються в різних господарських цілях, в тому числі для масового відпочинку населення, рибогосподарських потреб тощо.

Все це потребує контролю якості вод.

За даними суб'єктів системи моніторингу області поверхневі води міста (проби відбирались Чернігівським обласним ГМЦ у створах 1 км вище міста і в межах міста) за індексом забруднення відповідали II та III класу якості (чиста та помірно забруднена). Токсичність вод в останні роки не виявлена.

Забруднення вод на гідрохімічні показники, СПАР, нафтопродукти оцінювались в ЦГО ім. Бориса Срезневського. Показники окремих елементів забруднення і сполук були присутні та динамічні в періоди спостережень, але рівень їх концентрації не перевищував відповідних ГДК.

Важливим фактором щодо охорони поверхневих (та підземних) вод від забруднення є визначення водоохоронних зон і прибережних захисних смуг та

дотримання режимів господарського використання їх територій. Режим використання регламентується дією ЗКУ та ВКУ України.

Останнім часом (з 2006 року) в місті відбуваються зміни, пов'язані з розробленням/затвердженням проектів землеустрою щодо встановлення водоохоронних зон та ПЗС річок і водойм на 16 ділянках - вздовж Десни, Стрижня, навколо ставка "Гідрокар'єр", оз. Глушець.

ДУ "Чернігівський обласний центр контролю та профілактики хвороб МОЗ України" проводились моніторингові дослідження вод (7 точок) у місцях масового відпочинку населення на воді, зокрема: річок Десни і Стрижень та гідрокар'єру на Лісковичі. Визначались санітарно-хімічні та мікробіологічні показники. За результатами спостережень відхилення від нормативів санітарно-хімічних та мікробіологічних вимог (згідно ДСП №173-96) для відкритих водойм становили відповідно 78,6 та 15%.

Підземні води. Основні водоносні горизонти, що використовуються для централізованого водопостачання міста, відносяться до Дніпровського артезіанського басейну підземних вод і формуються в умовах Деснянського річкового басейну. Господарсько-питне водопостачання базується на підземних водах двох водоносних комплексів - еоценового та сеноман-нижньокрейдяного; глибини експлуатаційних свердловин їх відповідно 81-138м та 618-735м.

Основним джерелом питного водопостачання в місті є підземні води Чернігівського родовища. Загальні запаси підземних вод родовища становлять 127.57 тис. м³/добу (кат. А+В+С₁ = 52,9+74,47+0.2). Для потреб міста експлуатуються 5 ділянок групових водозаборів (Ялівщинська, Подусівська, Бобровицька, Полуботкинська, Чернігівська-2/Гушинська) та 6 окремо розташованих водозабірних свердловин, умовно об'єднаних у ділянку Чернігівська-1(міська).

Якість питних вод експлуатаційних водозаборів відповідає вимогам санітарних норм і правил ДСанПіН 2.2.4-171-10 з дещо підвищеним вмістом заліза загального у водах Гушинської ділянки, які перед подачею в мережу очищаються на станції знезалізнення.

Моніторинг за якістю вод ведеться постійно на спостережних свердловинах водоносних комплексів: 9 свердловин на еоценовому і 1 – на сеноман-нижньокрейдяному.

З метою забезпечення нормативної якості вод водогосподарськими та проектними організаціями проведено роботи щодо визначення та встановлення затверджених зон санітарної охорони (ЗСО) водозаборів питного водопостачання (1998-2015роки). Зони суворого режиму (І пояс ЗСО) - території радіусом 30-50м від свердловини - витримані щодо заборони для господарського використання.

На даному етапі питна вода централізованого водопостачання в місті відповідає нормативним вимогам ДСанПіН 2.2.4-171-10 і не несе загрози для здоров'я населення.

Землекористування. Сучасний стан землекористування в місті представлений наступними показниками (станом на 01.01.2021р.):

- територія міста в існуючих межах – 7856,3 га;
- житлова забудова – 2316,8 га;
- громадська забудова – 242,5 га;
- виробничі та комунально-складські території – 985,5 га;
- транспортна інфраструктура – 1224,5 га;

- ландшафтно-рекреаційні території – 2066,4 га;
- ПЗФ – 333,6 га;
- зелені насадження загального користування (частково ПЗФ) – 474,0 га;
- водні поверхні – 397,0 га.

Ґрунтовий покрив міста, як основний ресурс землекористування, надзвичайно різноманітний, що характерно для зони Лівобережного Полісся. Домінують низькородючі дерново-підзолисті та дернові ґрунти.

Контроль за станом ґрунтів на стаціонарних постах в місті не ведеться. Систематичні моніторингові дослідження ґрунтів проводились ДУ “Чернігівський обласний центр МОЗ України” в затверджених контрольних точках: на р. Десна (пляж “Золотий берег” та біля пішохідного мосту) і в районі “Лісковиця” (гідрокар’єр).

Дослідження проводились за санітарно-хімічними та бактеріологічними показниками, згідно даних яких перевищення нормативних величин не виявлено.

Значного забруднення зазнають ґрунти від недосконалого поводження з відходами, в результаті чого їх накопичилось в місцях видалення 6375966,3 т.

Традиційно проблемою міста залишається негативна закономірність щодо обсягів накопичення відходів та їх знешкодження/утилізацією. Так в 2020 році було утворено 38528.0 т., утилізовано – 711,0 т. (2% від утворених). Знешкодження їх відбувається на полігоні ТПВ в районі “Масани», який експлуатується з 1961 року.

Місто охоплене системою послуг санітарного очищення на 89,2%.

Особливо небезпечним залишається наявність на півночі міста ставка-накопичувача рідких токсичних відходів (130 тис.м³) та полігону ТПВ з їх негативним впливом на довкілля. При наявності вразливої в екологічному відношенні літогенної основи (відсутність в інженерно-геологічному розрізі надійного водопору) та засобів природного транспортування (балки, водотоки) існує небезпека в досить динамічному та швидкому поширенні площадного забруднення навколишнього середовища. Для його унеможливлення/зменшення необхідне запровадження комплексу заходів з інженерного захисту прилеглих територій.

Негативні впливи місту завдають значні обсяги відходів (вугільна зола і шлаки) від спалювання вугілля КЕП “Чернігівська ТЕЦ” ТОВ фірми “ТехНова”, яких накопичилось понад 3,4 млн. т (2020р.). Вільні площі для накопичення відходів відсутні. За даними вишукувань Українського науково-гігієнічного центру КЕП “Чернігівська ТЕЦ” ТОВ фірми “ТехНова” відходи можуть використовуватись для виробництва будматеріалів, що сприятиме подальшому оздоровленню міського середовища.

На даному етапі в місті діє *Схема санітарного очищення міста Чернігова* (затверджена в 2016 році), згідно якої було передбачено будівництво сміттєпереробного заводу на території Чернігівської ТЕЦ.

Потенційно несприятливими щодо стану ґрунтів на прилеглих територіях можуть бути кладовища - місця традиційного поховання померлих (всього – 11, з яких 6 – діючі). Розташовані в межах житлових зон кладовища не мають вільних територій і використовуються для вторинних захоронень. Генпланом передбачено їх закриття і встановлення 50-метрової СЗЗ. Прилегли території потребують геохімічного обстеження та інженерної санації /оздоровлення ґрунтів, а в місцях передбачуваного розвитку житлово-комунальних зон – обов’язкового проведення таких заходів з невідкладним налагодженням

централізованого водопостачання населення.

Загалом функціонування кладовищ регламентується вимогами СанПіН 2.2.2 028-99 “Гігієнічні вимоги щодо облаштування, утримання кладовищ в населених пунктах України”.

В цілому простежується повільна тенденція оздоровлення ґрунтового покриву міста в результаті екологізації шкідливих виробництв та впровадження сучасних технологій на промислових об’єктах, організації поводження із ТПВ, загальної благоустрою території.

Корисні копалини. Родовища корисних копалин експлуатаційного значення і перспективи щодо їх розвідки в межах території міста відсутні.

Озеленені території. Важливою частиною архітектурно-планувальної структури міста та складовою його екологічного каркасу є система озелених територій.

За функціональною належністю всі озеленені території м. Чернігова поділяються на озеленені території загального користування, обмеженого користування, спеціального призначення та природно-заповідний фонд.

На сьогодні, озеленені території міста представлені 38 об’єктами площа яких становить 1465га, з них: площа озелених територій загального користування (парки, гаї, лісопарки, урочища, бульвари, сквери) біля 515 га, території ПЗФ (разом з озерами) 271,7га. Існуюча площа озелених територій загального користування відповідає нормативній – 18,4м² на 1 жителя. На перспективу збільшення зелених насаджень загального користування, при необхідності, можливе за рахунок організації/розширення площі нових зелених зон та їх благоустрою в межах забудови та на прибережних територіях річок Десни та Стрижня. При цьому враховуються пропозиції Концепції загального розвитку скверів - складової «Програми розвитку озеленення м. Чернігова за 2021-2025 роки» (розроблена КП “Зеленбуд” Чернігівської міської ради).

Створення нових ділянок зелених насаджень в районах нового житлового будівництва відбувається відповідно визначених нормативних показників (ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування та забудова територій», табл. 8.1).

Заліснені території м. Чернігова представлені ділянками борових терас річок з переважно аборигенним видовим складом або парки/лісопарки з штучно висадженими видами для естетичного ефекту. Борові ліси – це переважно соснові лісові масиви з домішками дуба звичайного, берези повислої (Подусівка, Ялівщина). У парках/лісопарках міста переважає дуб червоний, ялина, клен, ялівець, туя, катальпа і ін.

Всі ліси відносяться до категорії природоохоронних. За останні роки суттєвих змін в балансі ДЛФ не відбулося.

Природоохоронні території. Території ПЗФ в місті в останні роки представлені 24 об’єктами місцевого значення загальною площею 333,6 га (4.2% території міста). До них віднесені:

- Ялівщина, РЛП – 168,7 га
- Ялівщина, заказник лісовий – 6,20 га (в межах РЛП)
- Гідрологічна ПП “Озеро Магістратське” – 63га
- Гідрологічна ПП “Озеро Глушець” – 40 га
- Заповідне урочище “Святе” – 44 га
- Парк-пам’ятка садово-паркового мистецтва “Міський сад” - 11,2 га
- Парк-пам’ятка садово-паркового мистецтва “Болдина Гора” – 6,0 га:
- 17 пам’яток природи, розташованих дисперсно по території міста у

вигляді окремих дерев та їх груп загальною площею понад 1,3 га.

Створення нових об'єктів ПЗФ останнім часом не відбулось.

Відбуваються зміни, пов'язані з затвердженням проектів землеустрою щодо встановлення ПЗС в межах територій ПЗФ. Так, наказом КП Регіональний ландшафтний парк “Ялівщина” Чернігівської облради від 17.08.2021 №8 затверджено “Проект землеустрою щодо організації і встановлення меж територій – РЛП Ялівщина” площею 168,7054 га, розташованого в межах міської ради. На підставі цього Проекту до Держземкадастру внесені відповідні обмеження, які відбулись в межах міста за період з 2006 року. Згідно ЗУ “Про Державний земельний кадастр” було затверджено документацію із землеустрою щодо встановлення прибережних захисних смуг на 16 ділянках.

Перспектива щодо утворення нових природно-заповідних територій підпорядкована рішенням Регіональної схеми екологічної мережі Чернігівської області (затверджена 23.02.2017р. № 18-8/VII).

Структурними елементами екологічної мережі є акваторії та заплавні екосистеми Десни, Стрижня і Білоуса з прибережними смугами, рекреаційні і зелені зони міста та приміської зони. Ці території забезпечують територіальну єдність природних ландшафтів з притаманними живій природі просторовими процесами біологічного обміну, який обумовлює природорепродуктивну функцію урбанізованих територій.

В умовах існуючих техногенних навантажень важливим завданням є формування екологічного каркасу міста з метою сучасної оптимізації та упорядкування його господарського комплексу.

Природно-рекреаційні території. Природні умови та ресурси території визначили наявність значного рекреаційного потенціалу міста.

Ландшафтно-рекреаційні території, придатні для розвитку короткочасного відпочинку, представлені акваторіями, заплавними луками Десни і річок, парками, лісопарками Кордовки і Яловщини, озелененими ділянками міста та сусідніми з містом водно-зеленими зонами. Їх доповнюють водно-пляжні ділянки на р. Десна (пляж “Золотий берег” та біля пішохідного мосту) і в районі “Лісковиця” (гідрокар’єр).

Загальноміська площа пляжів міста має тенденцію до розширення.

Висновки. Екологічні передумови розвитку міста

Територія міста розташована на березі р. Десни, яка є одним із основних джерел водопостачання м. Києва і притоком р. Дніпра, води якого використовуються для водопостачання 2/3 території України. Вся територія міста належить до II зони санітарної охорони р. Десни (як джерела питного водопостачання), що жорстко регламентує її екологічний стан. Проте територія міста зазнає техногенного впливу його господарського комплексу, про що свідчить її екологічний стан.

Стан повітряного басейну міста визначається викидами ТЕЦ, енергоустановок, автотранспорту, виробничих, комунальних підприємств, які загалом викидають в атмосферу тисячі тонн в рік шкідливих речовин I-IV класу небезпеки. Розсіювання їх створює напружену екологічну ситуацію в районах промислових зон та вздовж основних магістралей міста.

Поверхневі води міста, які представлені річками Десна, Стрижень, Білоус, які забруднені, в основному, площадним зливом, а також промстоками і

побутовим сміттям. Із загальної кількості змивних стоків лише 7,2% проходять часткову механічну очистку, інші – стікають прямо в водотоки.

Підземні і ґрунтові води є джерелом забезпечення комунально-побутових потреб міста, останні – в дуже незначній кількості. Ті й інші зазнають техногенного впливу, в результаті чого ґрунтові води є зовсім непридатними і забороненими для питного водоспоживання, підземні – мають тенденційний характер забруднення поки на водозаборах “Яловщина” і “Бобровиця” із-за незадовільного стану інженерних комунікацій.

Ґрунти за величиною сумарного показника забруднення на більшій частині території міста (60%) відносяться до слабозабруднених. Решту порівну ділять чисті (20%) та середньо- і сильнозабруднені (відповідно 18% і 2%). Останні, які є техногенними літохімічними аномаліями, тяжіють до промайданчиків та автошляхів. Із комплексу хімічних елементів-забруднювачів викликає занепокоєння наявність свинцю (I клас шкідливості) та тенденція до збільшення його концентрації в ґрунтах та рослинності західної та південно-західної частини міста.

Одним із джерел потужного локального забруднення навколишнього середовища є звалище твердих побутових відходів та пруди-накопичувачі токсичних промислових відходів, які є для міста найбільшою екологічною бідою впродовж тривалого періоду його розвитку. При наявності вразливої в екологічному відношенні літогенної основи (відсутність в розрізі надійного водоупору) та засобів природного транспортування (балки, водотоки) існує небезпека в досить динамічному та швидкому поширенні площадного забруднення навколишнього середовища.

Із несприятливих факторів інженерно-будівельного характеру в місті найбільш поширені затоплення повеневими водами заплав рік Десни та Стрижня, підтоплення низинних територій міста, зсуви та ерозія на крутосхилах рік та площинний змив.

Таким чином, існуючий стан та перспективи територіального розвитку міста пов'язані з оптимізацією екологічного стану навколишнього середовища, ліквідацією та нейтралізацією всіх джерел і осередків екологічних негараздів та вирішенням питань інженерної підготовки несприятливих для освоєння ділянок.

2.2. Характеристика природної та техногенної безпеки

В регіональному відношенні територія м. Чернігова розташована в межах Дніпровсько-Донецької западини, яка характеризується середньою та підвищеною складністю інженерно-геологічних умов освоєння території. Згідно *Карти розповсюдження екзогенних геологічних процесів на території Чернігівської області* м. Чернігів знаходиться в зоні регіонального високого стояння рівня ґрунтових вод та відноситься до підтоплених міських територій.

Територія власне міста Чернігів неоднорідна щодо інженерно-геологічних умов освоєння, причиною яких є природні умови та нераціональні техногенні навантаження - орогідрографічні умови, літологічна основа, властивості ґрунтів, наявність сучасних екзогенних геологічних процесів (ЕГП).

Інтенсивний прояв в межах міста мають: затоплення паводковими водами рік та часткове заболочення їх заплавлених територій, існуюче та потенційне підтоплення рівнинної частини міста, ерозійні та зсувні процеси на крутосхилах долин рік, площинний змив, місцями наявні порушені ділянки поверхні.

Річка Десна характеризується весняним паводком, найвищі рівні якого

спостерігаються, як правило, у другій половині квітня: 1% забезпеченості – 112,37м БС, 4% забезпеченості – 111,74м БС.

Затоплювані паводковими водами заплави та надзаплавні тераси рік Десни та Стрижня займають значну частину південних територій міста, в тому числі окремі забудовані ділянки Лісковіці, Бобровіці та промислово-складські території.

Літологічно затоплювані площі представлені переважно вологими та насиченими водою мулами, піщано-супіщаними відкладами, рідше – торфами; ґрунтові води залягають з поверхні і до глибини 1-1,5м. Освоєння таких територій потребує складних інженерних заходів – обвалування, підсипки поверхні, виторфування тощо.

Підтопленими (з глибиною ґрунтових вод до 2,5м) є райони північно-західної частини міста (Масани), окремі ділянки північної, а також південно-західної промислової зони. Переважна частина іншої території міста відноситься до районів потенційного підтоплення (крім заплавлених).

Причинами, які збільшують ймовірність розвитку площ існуючого підтоплення є наявність на невеликих глибинах слабководопроникних лесів, нераціональне водовідведення зливових стоків або його відсутність, надлишкове техногенне зволоження в результаті витоків із зношених водокомунікацій тощо. Освоєння цих територій пов'язане з упередженням або ліквідацією техногенних чинників підтоплення, гідроізоляцією фундаментів тощо.

В межах правобережних крутосхилів міста наявні зсувонебезпечні та зсувні ділянки. Їх утворенню сприяють природні умови, зокрема, геолітологічна будова схилів, складених глинистими утвореннями, а з поверхні – просідаючими лесовими ґрунтами (з найбільшою вірогідністю I типу ґрунтових умов за просіданням).

Всі інші території в місті мають непросідаючі ґрунти.

Найбільш активні зсуви розвинені на ділянці бортів долини р. Десни від устя р. Стрижень до території ТЕЦ, на крайній східній околиці міста, на схилах балок. Крутизна цих схилів досягає 30% і більше, що створює потенційну небезпеку - при перезволоженнях або перенавантаженнях можуть виникнути зсуви.

Ризик усугубляється тим, що ділянки зсувонебезпечності - це території приватної забудови, де правила протизсувного освоєння практично не витримуються, а стихійні скиди каналізаційних стоків можуть активізувати зсувонебезпечні явища.

Ускладнюючим освоєння території фактором є наявність лесів, які відносяться до зони найбільш вірогідного розвитку I типу ґрунтових умов за просіданням. Освоєння таких територій потребує попереднього вивчення літологічної основи ґрунтів ділянок забудови. Для забезпечення стійкості схилів передбачається проведення комплексу протиерозійних і протизсувних заходів (розділ “Інженерна підготовка і захист території”) у відповідності з п.12, ДБН Б.2.2 -12:2019.

Таким чином, на території міста спостерігаються геодинамічні процеси різної інтенсивності прояву - підтоплення, затоплення, ерозія, зсувонебезпечність, просідання ґрунтів, техногенні порушення поверхні. Конкретне містобудівне освоєння території потребує більш детальної оцінки природної та техногенної безпеки.

В цілому, місто розташоване в сприятливих для проживання та

господарської діяльності населення умовах.

Відповідно ДБН В.1.1-12:2014 «Будівництво в сейсмічних районах України», територія міста Чернігів відноситься до несейсмічної зони (відповідно карт ОСР – "А; В"; відповідно карти "С" відноситься до сейсмічної зони, 6 - балів.

Контроль за показниками природно-техногенної безпеки проводиться міськими службами інженерного захисту територій (міське управління ДСНС). Динаміка змін відслідковується, в першу чергу, на ділянках житлово-громадської забудови міста.

2.3. Характеристика екологічного та санітарно-гігієнічного стану земель, водного та повітряного басейнів, рівнів шумового, електромагнітного та радіаційного забруднення

Місто розташоване в східній частині Чернігівського Полісся, на правобережжі р. Десни, де її долина сполучається з Любеч-Чернігівською моренно-зандровою рівниною.

Характерною рисою орографії території є наявність двох гіпсометричних рівнів: перший – з абсолютними позначками 108-115м – відповідає заплаві р.Десни та р. Стрижень і днищам балок, що відкриваються до заплави; другий – з абсолютними позначками 115-140м – представляє моренно-зандрову рівнину і частково надзаплавну терасу р. Десни.

Екологічний стан території в цілому задовільний.

В процесі реалізації рішень генплану здійснюється поточний контроль щодо екологічного стану ділянок забудови та умов проживання.

Санітарно-гігієнічний стан земель. За результатами еколого-геохімічних досліджень (ДГП "Північукргеологія" і НВП "Алмаз") встановлено, що значна частина ґрунтів міста забруднена важкими металами, про що свідчить величина їх сумарного показника забруднення (СПЗ). Причому вміст важких металів в ґрунтах на території міста значно вищий їх вмісту на околицях, де вони знаходяться в межах фону. Найбільш поширеними елементами-забруднювачами ґрунтів є свинець, мідь, олово, сурма, цинк, нікель, ванадій, срібло, молібден.

Стан водного басейну. Води р. Десна використовуються для технічних потреб і забруднюються підприємствами (ТЕЦ, ВАТ "Хімволокно", ВАТ "Чексіл", ВАТ "Чернігіввовна", з-д ЗБВ "Агробудіндустрія" та інш.). Найбільші скиди стоків здійснюють Чернігівська ТЕЦ та підприємство "Чернігівводоканал" (очисні споруди міста). Стічні води ТЕЦ частково використовуються рибкомбінатом для промислового розмноження та вирощування ставкової риби.

Основну роль в забрудненні поверхневих вод міста і р. Десни (основного джерела водопостачання м. Києва) є площинний змив.

Основним джерелом водопостачання в місті є Чернігівське родовище питних підземних вод, зокрема 5 ділянок його групових водозаборів: Ялівщинська, Подусівська, Бобровицька, Полуботкинська та Чернігівська-2. В гідрогеологічному відношенні – це сеноман-нижньокрейдяний та еоценовий комплекси водоносних горизонтів.

Експлуатаційні водоносні горизонти мають тенденційний характер до забруднення, що більш інтенсивно проявляється на водозаборах "Яловщина", "Бобровиця".

Якість питних вод в значній мірі визначається технічним станом систем водозабезпечення населення. Містобудівний моніторинг технічного стану та

основних показників модернізації і розвитку систем водопостачання проводить КП “Чернігівводоканал” Чернігівської міської ради.

В умовах міста потужним та занадто небезпечним джерелом забруднення ґрунтових та підземних вод є ставки-накопичувачі і полігон ТПВ, що розташовані на його північно-західній околиці. За результатами інженерно-геологічних досліджень, проведених інститутом “Чернігівводпроект”, вплив рідких промислових відходів ставків-накопичувачів та забруднень полігону ТПВ виявляється на якості вод відкладів четвертинної системи, до якої належать і ґрунтові води. Фільтрація забруднювачів в останні роки відбувається постійно, оскільки вони не перекриваються надійним водупором. В результаті встановлено техногенне забруднення вод четвертинних відкладів хлоридами, кальцієм, магнієм, марганцем, залізом, кадмієм, фенолом, капролактамом, нафтопродуктами, формальдегідом, СПАР, аміаком, концентрація яких в ґрунтових водах на прилеглих територіях перевищує гранично-допустиму в декілька разів. Ареали забруднених вод поширюються вниз за потоком – в бік р. Білоус.

Стан повітряного басейну. За метеорологічними умовами місто відноситься до територій з помірним потенціалом забруднення повітря та умовно сприятливими умовами розсіювання викидів в атмосферу. В останні роки рівень забруднення міста практично стабільний і оцінюється як низький.

Викиди в атмосферу міста поступають від стаціонарних та пересувних джерел. Загальний обсяг викидів від стаціонарних джерел у 2020 році становив 11,16 тис. т.

Основним стаціонарним джерелом забруднення є КЕП “Чернігівська ТЕЦ” (82,8% від загального обсягу викидів стаціонарних джерел).

Найбільш напружена екологічна ситуація - на головних автомагістралях центру міста. Дана проблема ускладнюється зростанням рівня автомобілізації, невирішеністю транспортних розв’язок, обмеженістю пропускної спроможності вуличної мережі тощо. Формування раціональної транспортної схеми вулично-дорожньої мережі є актуальним.

Загальне оздоровлення повітряного простору міста потребує до того ж раціональної планувально-функціональної організації території та технічної модернізації стаціонарних джерел викидів.

Рівні шумового забруднення. Основними джерелами шумового навантаження на навколишнє середовище міста є залізниця, автотранспорт, водний транспорт, промислові та комунальні об’єкти.

Основним джерелом шумового навантаження в межах міста є вулично-дорожня мережа. Щільність магістральної вулично-дорожньої мережі нижча нормативної в 1,5 раз, проте її недосконала планувальна структура (пересіченість житлових районів, велика кількість перехресть тощо) обумовлюють зашумленість житлових районів. Найбільш зашумлені (до 5ГДК) в години “пік” вулиці Шевченка, Київська, Любецька, Щорса та інші.

Залізниця пересікає в меридіональному напрямку західну половину міста і проходить в основному в промисловій зоні та по незабудованій заплаві Десни. Акустичний режим її в межах сельбищних територій регламентується нормативною 100-метровою санітарно-захисною зоною, яка на незначній площі перекриває житлову забудову індивідуального сектору та потребує проведення шумозахисних заходів.

З метою захисту населення від шкідливого впливу шуму і зміцнення

порядку на вулицях і в громадських місцях рішенням Чернігівської м/ради №49/VII-2 від 24.12.2019р. затверджені та виконуються *Правила благоустрою, забезпечення чистоти, порядку утримання і прибирання вуличних, дворових територій, парків, скверів та додержання тиші в громадських місцях м.Чернігова.*

Радіаційне забруднення. Місто не відноситься до переліку територій, забруднених в результаті аварії на ЧАЕС. Потужність експозиційної дози гамма-випромінювання не перевищує нормативних значень і становить в середньому 13 мкР/год, що не відрізняється від показників минулих років.

Рівень гамма-фону вимірюється Чернігівським обласним центром з гідрометеорології на посту “АМСЦ Чернігів”.

Електромагнітне забруднення. Основними джерелами електромагнітних впливів у місті є: радіотелевізійні, радіопередавальні станції, відкриті розподільні установки енергосистем та високовольтні лінії електропередачі, трансформаторні підстанції. Останнім часом до них приєдналися станції мобільного зв'язку. В центрі міста знаходиться РТО, що потребує зони обмеження забудови.

Зазначені об'єкти регламентуються охоронними та санітарно-захисними зонами, які враховуються в містобудівній документації.

Моніторинг ситуації проводить ДУ “Чернігівський обласний центр контролю та профілактики хвороб МОЗ України”.

2.4. Наявність та площі небезпечних зон відвалів породи гірничодобувних підприємств, вугільних шахт, зон катастрофічного затоплення, затоплення паводковими водами, районів імовірних провалів та зсувів, а також динаміки цих процесів

На території міста відсутні гірничодобувні підприємства та вугільні шахти, тому і моніторингова служба за діяльністю таких об'єктів не проводиться.

Як зазначалось, наявність в місті золовідвалів КЕП “Чернігівська ТЕЦ” та їх негативних впливів (див.вище) потребувало і потребує тривалого екологічного моніторингу ситуації (3.4 млн. т золовідвалів), яке здійснюється експлуатаційними службами, управліннями ДСНС та екологічними службами. Передбачається їх подальше використання для виробництва будматеріалів.

Наявність в місті р. Десни спричиняє формування зон затоплення прилеглих територій паводковими водами з абсолютними відмітками: 1% - 112,37 мБС, 4% - 111,74 мБС. Визначення зон затоплення визначалось Чернігівським ОЦГМ в 2006р., змін в останні роки не відбулось.

До зон затоплення попадають заплавні ділянки річкових долин та понижені ділянки долини.

Контроль за даними показниками проводиться міськими службами інженерного захисту територій (міське управління ДСНС). Динаміка змін відслідковується на ділянках житлово-громадської забудови міста.

Природні, в т.ч. геолітологічні умови території зумовили формування на території міста зсувонебезпечних ділянок. За даними обстежень інституту “Чернігівводпроект” зсувонебезпечними є ділянки житлової забудови в старій частині міста, зокрема в районі Болдиної гори.

Протизсувні заходи включають в себе: упорядкування поверхневого стоку, перехват потоків ґрунтових вод, запобігання природному контрфорсу зсувного масиву від руйнування, підвищення стійкості схилу механічними і фізико-хімічними засобами.

Динаміка даних процесів відбувається в період реалізації містобудівної документації та її робочого проектування, коли виконуються геологічні обґрунтування проектних рішень щодо упередження прояву фактору зсувонебезпечності. В результаті динаміка цих процесів та упередження їх прояву є позитивними.

Інформація щодо прояву на території міста провальних процесів, відсутня. Але ймовірно вони можуть мати локальне поширення в районах старої забудови, на ділянках поширення лесів.

Будівельне освоєння територій та ділянок, що зазнають впливів зазначених несприятливих геодинамічних процесів, здійснюється після невідкладних заходів з інженерної підготовки (протиповіневих, протизсувних, протиерозійних, проти просадних тощо).

2.5. Результати інженерних, геологічних і гідрологічних вишукувань та відомостей про наявність корисних копалин і підземних вод

Розроблення містобудівної документації минулих років, в тому числі обґрунтування проектних рішень «Внесення змін до генерального плану міста Чернігів», проводилось на базі аналізу результатів проведених пошукових науково-дослідних робіт, зокрема інженерно-геологічних, гідрологічних, гідрогеологічних, щодо наявності корисних копалин.

У рамках інженерно-геологічних обстежень ВАТ «Чернігівводпроект» були виявлені зсуви і зсувонебезпечні ділянки та проведено районування міста щодо сприятливості та обмеженості території для господарської діяльності, які потребують моніторингу зсувонебезпечності та захисту таких ділянок (проект «Звіт про інженерно-геологічне обстеження зсувонебезпечних ділянок м.Чернігова», ВАТ «Чернігівводпроект», 2000р. Висновки роботи є актуальними, враховуючи можливості реалізації визначених заходів щодо інженерного захисту та упередження зсувонебезпечності на території міста.

Геологічні вишукування постійно проводяться на ділянках об'єктів нового житлового, громадського та промислового будівництва. Головним об'єктом досліджень є четвертинні геологічні утворення щодо допустимих навантажень на фундаменти та врахування можливих проявів несприятливих природно-техногенних процесів.

Враховуючи велику природну інтенсивність переформування берегів р. Десни, в місті спеціалістами Деснянського БУВР проводиться щорічний моніторинг річкової берегової смуги. Крім того, спостереження за гідрологічним режимом р. Десни здійснює Укргідрометцентр (на гідропосту в м. Чернігів з 1884р.).

Комплексна цільова Програма розвитку житлово-комунального господарства міста Чернігова на 2021-2025 роки передбачає заходи щодо покращення стану дорожнього господарства, дощової каналізації, міських пляжів і місць відпочинку біля води в межах міста.

Корисні копалини експлуатаційного значення та внесені до державного реєстру в межах міста відсутні.

Підземні води широко розвинуті в межах міста (вище) та

використовуються для питних потреб - 5 ділянок групових водозаборів (Ялівщинська, Подусівська, Бобровицька, Полуботкинська, Чернігівська-2/Гущинська) та 6 окремо розташованих водозабірних свердловин, умовно об'єднаних у ділянку Чернігівська-1(міська).

Впродовж останніх років для забезпечення міста якісною питною водою вишукувальні роботи та дослідження виконувались ВАТ “Інститут “Чернігівводпроект” Держводгоспу України, КП “Чернігівводоканал”, Дочірнє підприємство “Водземпроект” ПАТ “Чернігівський проектно-вишукувальний інститут “Чернігівводпроект”.

2.6. Прояв несприятливих гідрометеорологічних явищ: лавин, селів, рівня поверхневих вод

Відповідно ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування та забудова територій» (п.14), контроль за проявом несприятливих гідрометеорологічних факторів проводиться регулярно системою моніторингу Обласного центру гідрометеорології. Спостереження проводяться за показниками – тумани, град, ожеледиця, вітер, дощ. Прояв лавин, селів на даній території відсутній.

В цілому кліматичні умови сприятливі для планувальної організації території міста та містобудівної діяльності; їх негативний вплив на здоров'я населення не відбувається.

Природний фундамент міста відноситься до зони регіонального високого залягання рівня ґрунтових вод (до 2,5м від поверхні), а місцями має надмірне зволоження (до 0,5м). Заплавні ділянки в поза паводковий період постійно підтоплені. Тобто, підтоплення території – основна інженерно-будівельна особливість території міста.

Контроль за даними показниками проводиться міськими службами інженерного захисту територій (міське управління ДСНС). Динаміка змін періодично відслідковується на ділянках житлово-громадської забудови міста.

2.7. Стан здоров'я населення та вплив навколишнього природного середовища на здоров'я населення

Основними факторами впливу навколишнього середовища на стан здоров'я населення є стан атмосферного повітря та якість питної води.

Контроль за показниками забруднення середовища здійснює обласне та міське управління охорони здоров'я.

У м. Чернігові суттєвим забруднювачем приземного шару повітря є автотранспорт, найбільш небезпечні складові якого бенз(а)пірен, ангідриди кислот, пил утворюють смог, який впливає на стан здоров'я жителів, особливо дітей та людей похилого віку. Забруднення повітря переважно є причиною захворювання органів дихання. В останні роки ситуація супроводжувалась епідемією COVID-19.

Не менш негативним фактором впливу на здоров'я населення є питна вода, при негативній якості якої або періодичній відсутності можуть виникати інфекційні захворювання, які можуть значно активізуватись при недостатньо ефективному налагодженні поводження з відходами та неналежному санітарному благоустрої території міста.

Посилюють навантаження на нервову систему жителів, провокуючи депресивні, психоневрологічні розлади та інші захворювання нервової та

серцево-судинної системи, зони акустичного дискомфорту на прилеглих до автомагістралей/ залізниці ділянках житлово-громадської забудови.

Таким чином, наявність негативних санітарно-гігієнічних впливів джерел забруднення навколишнього середовища (НС) може бути потенційним фактором виникнення хвороб, зокрема:

Види хвороб	Несприятливі фактори пов'язані з забрудненням НС
Хронічні органів дихання	Забруднення атмосферного повітря
Серцево-судинні, нервової, кровотворної, ендокринної систем	Загальна дія факторів забруднення НС
Хронічні шлунково-кишкового тракту	Погана якість питної води, їжі
Кишкові інфекції, гепатит	Наявність збудників хвороб у питній воді/їжі
Грип, гострі респіраторні хвороби	Епідемії, скупченість населення
Онкологічні	Іонізуюче випромінювання, присутність канцерогенних речовин у повітрі, воді, продуктах харчування
Вроджені аномалії	Загальна дія факторів забруднення НС, радіація

Впродовж тривалого часу в місті працює багатoproфільна система лікувально-профілактичних установ – центри первинної медико-санітарної допомоги, лікарні, поліклініки, стаціонарні диспансери тощо.

Мережа закладів охорони здоров'я Чернігівської міської ради складається з трьох міських лікарень та пологового будинку, двох поліклінік (КНП «Сімейна поліклініка» та КНП «Міська стоматологічна поліклініка»), що відповідає потребам населення і існуючим нормативам.

На даному етапі існує потреба в оновленні підходів до охорони здоров'я, розробці нових програм щодо поліпшення здоров'я населення, в тому числі за рахунок підвищення якості екологічних умов проживання.

В останні роки для поліпшення надання медичних послуг, матеріально-технічного стану та фінансового забезпечення закладів охорони здоров'я Чернігівської міської ради у місті діє «Програма розвитку, підтримки комунальних закладів охорони здоров'я та надання медичних послуг понад обсяг, передбачений програмою державних гарантій медичного обслуговування населення міста Чернігова на 2022–2025 роки».

Враховуючи відсутність територіальної закономірності поширення різних класів хвороб та причинних зв'язків зі станом довкілля, очікувані зміни в стані здоров'я населення міста є мало прогнозованими. Однак, невиконання заходів, визначених містобудівною документацією з розміщення установ охорони здоров'я (закладів первинної медичної допомоги, подальший розвиток об'єктів соціального призначення тощо), негативно впливатиме на рівень медичного обслуговування населення та упередження його захворюваності.

2.8. Наслідки реалізованих проектних рішень містобудівної документації для довкілля, зокрема для здоров'я населення

При розробленні містобудівної документації були проаналізовані можливі ймовірні наслідки реалізації проектних рішень в динаміці змін для території міста в цілому:

- погіршення екологічного стану території та негативний вплив на здоров'я населення при реалізації проектних рішень визначеної містобудівної документації не прогнозується;
- безпосередньо в межах міської території враховані існуючі об'єкти ПЗФ, негативний вплив на їх діяльність не очікується; визначені ділянки ПЗС водних об'єктів міста та режим їх використання в містобудівній документації враховуються;
- містобудівна діяльність має соціальне спрямування, не створює негативних впливів на довкілля міського середовища, в тому числі на здоров'я населення;
- за період реалізації проектних рішень містобудівної документації, погіршення загального екологічного стану території міста не очікується; передбачається широкий розвиток об'єктів соціальної інфраструктури та інженерного облаштування території міста.

Контроль за наслідками реалізації містобудівної документації є комплексним процесом, проведення якого є невід'ємною складовою своєчасного забезпечення середовища системами інженерної інфраструктури, об'єктами побутового та соціального обслуговування населення, благоустрою території, що відповідно впливає на якість довкілля та комфортність проживання населення. Для проведення моніторингу наведені основні елементи по факторного аналізу, що потребують уваги та контролю, визначені показники для здійснення контролю та запропоновані необхідні заходи для моніторингу впливів під час реалізації містобудівної документації .

Здійснення моніторингу впливів, зокрема на здоров'я населення за визначеними показниками з веденням щорічної звітності дозволить громаді міста своєчасно виявляти недоліки і порушення, що можуть негативно впливати на комфортність проживання; визначити необхідні заходи по їх усуненню, а також проводити інформування громади про стан реалізації містобудівної документації, поточні ускладнення та прогнози терміни їх усунення.

Розділ 3. МОНІТОРИНГ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЛІ

Динаміка функціонального використання земель

Для проведення аналізу динаміки функціонального використання території міста Чернігова будемо спиратися на дані існуючого стану (на 2001 рік) та проектних показників на розрахунковий період (орієнтовно 2020р.) діючого Генерального плану та наявну інформацію за 2020 рік.

Для створення повноцінного життєвого середовища та сприятливих умов розвитку економіки, забезпечення ефективного використання потенціалу територій зі збереженням їх природної та історичної самобутності в Генеральному плані проведений розподіл земель міста за функціональним використанням. Трансформація територій м. Чернігова за період з 2001 по 2020 роки відображена в таблиці 3.1.

Трансформація територій м. Чернігова

Таблиця 3.1

Функціональне використання території	Існуючий стан ГП на 01.01.2001р.		Розрахунковий період ГП (орієнтовно 2020р.)		Фактичні дані на 01.01.2021р.	
	га	%	га	%	га	%
Територія в межах міста, всього:	7856,3	100,0	9000,0	100,0	7856,3	100,0
Житлової забудови:	2232,0	28,4	2835,0	31,5	2316,8	29,5
- одноквартирної (садибна та блокована)	1538,0	19,6	1955,0	21,7	1500,2	19,1
- багатоквартирної	694,0	8,8	880,0	9,8	816,6	10,4
Громадської забудови	241,3	3,1	535,0	5,9	242,5	3,1
Виробничої та комунально-складської	1059,6	13,5	1065,0	11,8	985,5	12,5
Транспортної інфраструктури:	1097,0	14,0	1255,0	13,9	1224,5	15,6
у т.ч.: вулично-дорожньої мережі	480,0	6,1	645,0	7,2	704,0	9,0
зовнішнього транспорту	617,0	7,9	610,0	6,8	520,5	6,6
Ландшафтно-рекреаційної та озелененої	2038,9	26,0	2291,1	25,5	2066,4	26,3
Водних поверхонь	400,0	5,1	400,0	4,4	397,0	5,1
Спецпризначення	224,7	2,9	224,7	2,5	263,5	3,4
Інші території	562,8	7,2	394,2	4,4	360,1	4,6

Як видно з наведеної таблиці, за 20-річний період за фактичними даними ситуація змінилася і функціональні зони зазнали трансформації.

Генеральним планом передбачався значний територіальний розвиток за рахунок збільшення території міста до 9000 га чого на початок 2020 року не відбулося.

Рішення генерального плану щодо формування кварталів житлової забудови в районі «Масани» та «Бобровиця» на територіях, що включалися в

проектну межу міста не реалізовані. В районі «Лісковиця» замість кварталів блокованої житлової забудови, що планувалося генеральним планом, формується район дачно-садової забудови.

Площа території під багатоквартирною житловою забудовою зросла на 123 га

По виробничій забудові відбулося скорочення території на 75 га.

Пропозиції щодо розвитку ландшафтно-рекреаційних територій не реалізовані, в частині створення озелених територій спеціального призначення.

Надання у власність та користування земельних ділянок під будівництво

За останні 5 років, відповідно до даних Управління земельних ресурсів, рішенням сесії Чернігівської міської ради було передано у власність громадян 909 земельних ділянок, з них:

- 837 з цільовим призначенням для будівництва і обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка);
- 61 з цільовим призначенням для індивідуального садівництва;
- 11 з цільовим призначенням для індивідуального дачного будівництва.

Рішенням сесії Чернігівської міської ради за період з 01.01.2020 року до 01.01.2025 року було передано в оренду громадян 155 земельних ділянок з цільовим призначенням для будівництва і обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка).

Розділ 4. МОНІТОРИНГ ЗАБУДОВИ

Відповідно до інформації, наданої Управлінням державного архітектурно-будівельного контролю Чернігівської міської ради та Порталу державної електронної системи у сфері будівництва проаналізовано видані Чернігівською радою за останні 5 років декларативні і дозвільні документи (повідомлення про початок виконання підготовчих будівельних робіт, декларації про початок виконання будівельних робіт, дозволи на виконання будівельних робіт, декларації про готовність об'єктів до експлуатації, сертифікати про прийняття в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкту) та будівельна документація (будівельні паспорти, містобудівні умови і обмеження, технічні умови).

Статистичні дані щодо звітності балансової вартості майнових комплексів надані не були.

Моніторинг забудови

Таблиця 4.1

Тип документів	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023р.	2024р.	За 10 місяців 2025р.
1. Кількість наданих містобудівних умов та обмежень	35	188	38	106	88	6
2. Кількість наданих будівельних паспортів	55	182	41	110	115	97
3. Кількість наданих технічних умов	-	4	4	-	-	3
4. Реєстрації декларацій про початок виконання будівельних робіт	-	4	-	-	-	-
5. Реєстрації виданих дозволів на виконання будівельних робіт	18	27	5	4	4	7
6. Сертифікати про прийняття в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкту	28	20	16	6	12	9
7. Реєстрації декларацій про готовність об'єктів до експлуатації та виданих сертифікатів	159	276	244	243	280	163

Розділ 5. МОНІТОРИНГ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ ТА РОЗСЕЛЕННЯ

Чернігів – великий адміністративний, промисловий і культурний центр Чернігівської області, який розташований на міжнародній автодорозі М-01 Київ – Чернігів яка є ділянкою траси міжнародного транспортного коридору – Критський №9 (Чернігів-Кіпти-Київ) та залізниці Горностаївка-Чернігів-Ніжин – ділянці залізничного транспортного коридору Критський №9 (Кучурган-Роздільна-Жмеринка-Козятин-Київ-Ніжин-Чернігів-Горностаївка) і межує з Березнянською, Гончарівською, Куликівською, Михайло-Коцюбинською, Олишівською, Седнівською селищними та Іванівською, Киїнською, Киселівською, Кіптівською, Новобілоуською сільськими територіальними громадами Чернігівського району.

В природно-географічному відношенні місто розташоване в поліській природно-кліматичній зоні Придніпровської низовини на правому березі річки Десна, які мають сприятливі умови для проживання та господарської діяльності населення.

На державному рівні містобудівний розвиток території на якій реалізуються повноваження Чернігівської міської територіальної громади визначений у Генеральній схемі планування території України, затвердженої 7 лютого 2002 року Законом України «Про Генеральну схему планування території України» і відповідно до якої місто Чернігів входить до складу Київської міжобласної системи розселення і є центром Чернігівської обласної, міжрайонної та районної систем розселення.

Відповідно до Генеральної схеми планування території України, Чернігів розглядається як важливий виробничий і культурний підцентр Київської МСР. Місто розташоване на відносно невеликій відстані від столиці Києва – 147 км, що сприяє розміщенню тут окремих філій виробничих підприємств, кредитно-фінансових установ, створює сприятливі можливості для утворення індустріальних парків та технопарків. Головними регіональними компонентами, що визначатимуть розвиток міста було визначено:

- транзитне положення на міжнародному транспортному коридорі «Критський №9».
- вихід до акваторії р. Десна – важливого елемента Смарагдової мережі.
- наявність значних рекреаційно-оздоровчих та туристичних ресурсів, об'єктів історико-культурної спадщини.

На регіональному рівні містобудівний розвиток міста Чернігів намічений у Схемі планування території Чернігівської області¹, згідно з якою, місто також розглядається як важливий виробничий і культурний Чернігівської обласної, міжрайонної та районної систем розселення.

За період реалізації генерального плану розвитку міста відбулися зміни, зумовлені проведенням адміністративно-територіальної реформи в Україні. Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 року №730-р «Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Чернігівської області», утворена Чернігівська міська територіальна громада, шляхом реорганізації Чернігівської міської ради

¹ Затверджена десятою сесією обласної ради шостого скликання 28 вересня 2012 р.

Чернігівської області (до складу громади увійшло місто Чернігів, територія міста складає 7856,3га).

Відповідно до Постанови Верховної Ради України від 17 липня 2020р. №3650 «Про утворення та ліквідацію районів» відбулися зміни і у системі адміністративно-територіального устрою Чернігівської області. Загалом в області, замість 22 адміністративних районів, було утворено 5 нових адміністративно-територіальних районів: Чернігівський, Ніжинський, Корюківський, Прилуцький та Новгород-Сіверський.

Нові райони по суті замінюють собою міжрайонні системи розселення і є основою формування районних систем розселення (зазначені зміни у структурі міжрайонних систем розселення Чернігівської області, необхідно врахувати при розробці нової редакції Генеральної схеми планування території України). Відповідно, змінилися і межі Чернігівського району і, відповідно, районної системи розселення. Наразі до меж району увійшли 3 міські, 11 селищних та 6 сільських територіальних громад (3 міста, 13 селищ та 456 сіл). Площа району становить 10,246 тис. км², чисельність населення 438,7 тис. осіб.

Виходячи з місця, яке займає населений пункт в системі розселення, сформована його система громадського обслуговування. Так, мешканці Чернігова повністю забезпечуються об'єктами громадського обслуговування населення повсякденного, періодичного та частково епізодичного попиту закладами обслуговування міста. Частково епізодичне обслуговування населення Чернігова здійснюється об'єктами розташованими у м. Києві. Крім цього, заклади обслуговування міста забезпечують періодичний та частково епізодичний попит у об'єктах громадського обслуговування для населення з інших населених пунктів району та області.

Генеральним планом міста Чернігова передбачався значний територіальний розвиток сельбищних територій за рахунок включення до її складу нових вільних від забудови територій, розташованих в північно-західній частині міста. Проектні рішення генерального плану були розроблені на період до 2020 року, з виділенням I етапу їх реалізації до 2010 року.

Для забезпечення житлом мешканців міста відповідно до розрахунків, для житлового будівництва на розрахунковий період генерального плану до 2020 року планувалося освоєння біля 650 га територій, в тому числі 390 га за рахунок територій, що включалися в проектну межу міста (район «Масани» – 150га, район «Новий Білоус» – 240га). Під нове багатоквартирне будівництво передбачалось 199 га (в тому числі за рахунок територій, що включалися в проектну межу міста – 85га), під одноквартирну житлову забудову – 451га (в тому числі за рахунок територій, що включалися в проектну межу міста – 305га).

Рішення генерального плану щодо формування кварталів житлової забудови в районі «Масани» та «Бобровиця» на територіях, що включалися в проектну межу міста не реалізовані. В районі «Лісковиця» замість кварталів блокованої житлової забудови, що планувалися генеральним планом, формується район дачно-садової забудови.

До реалізованих рішень генерального плану можна віднести завершення формування першого та освоєння третього мікрорайонів житлового району

«Масани», а також вже затверджений проект містобудівної документації «Детальний план території другого мікрорайону житлового району «Масани» (рішення Чернігівської міської ради від 08 лютого 2024 року № 37/VIII-32). Здійснюється реконструкція малоцінної одноповерхової забудови в центральній частині міста. Завершується формування кварталів садибної забудови в районі «Олександрівка».

Житловий фонд міста майже досяг значень запланованих на розрахунковий період генерального плану до 2020 року – 7,25 млн. м² загальної площі і склав на початок 2021 року 7,15 млн. м² загальної площі, при цьому житлова забезпеченість зросла з 16,64 м²/особу до 25,6 м²/особу і перевищує заплановану генеральним планом – 25 м²/люд. На сьогодні житловий фонд міста становить орієнтовно 7,62 млн. м² загальної площі, фактична житлова забезпеченість по місту¹ на одного мешканця складає 27,78 м², це вище аналогічного показника в цілому по Україні² – 24,9 м².

Тенденції щодо росту житлового фонду свідчать про інвестиційну привабливість міста і є ознаками його подальшого перспективного розвитку.

Згідно з листом Головного управління статистики у Чернігівській області від 19.09.2025 року №01-13/103, отримання органами державної статистики адміністративних даних, які є джерелом формування офіційної державної статистичної інформації щодо чисельності населення, його складу, природного та міграційного руху населення в повному обсязі (по кожній адміністративно-територіальній одиниці) з березня 2022 року є неможливим. Відповідно моніторинг демографічного розвитку за 2002-2021 роки спирається на дані Держстату України, за 2022-2025 рр. використані оприлюдненні статистичні дані в програмах соціально-економічного розвитку міста Чернігова на 2023, 2024, 2025 та 2026 роки.

Діючим генеральним планом прогнозувалась скорочення чисельності населення міста на 22,5 тис. осіб, і на кінець розрахункового періоду чисельність населення Чернігова очікувалась 290 тис. осіб. За роки реалізації Генплану чисельність постійного населення міста скоротилась на 33,1 тис. осіб і наявного населення на 27,3 тис. осіб, а відносно розрахункової чисельності на 10,6 тис. осіб та на 4,8 тис. осіб відповідно і на початок 2021 року чисельність постійного населення м. Чернігів становила 279,4 тис. осіб, наявного населення – 285,2 тис. осіб. Це скорочення майже повністю пояснюється природним убутком (перевищенням числа померлих над кількістю народжених). В результаті варіант прогнозу, розробленого в проекті діючого генерального плану, виявилися дещо завищеними.

Вторгнення військ країни-агресора 24 лютого 2022 р. на території України, призвело до безпрецедентних, наймасовіших переміщень населення у Європі після Другої світової війни. Мешканці регіонів України, прилеглих до зони бойових дій, та окупованих територій стали виїздити як до відносно безпечних українських регіонів, так й до зарубіжних країн. Ці події суттєво вплинули на демографічну ситуацію в місті.

¹ За інформацією, яка міститься в реєстрі територіальної громади міста Чернігова станом на 01.01.2025, кількість осіб, місце проживання яких зареєстровано у місті Чернігові, становила 274,3 тис. осіб.

² Середня житлова забезпеченість на 01.01.2022 року.

На даний момент відсутні дані про фактичну кількість населення м. Чернігова враховуючи виїзд певної кількості населення у більш безпечні області та за кордон в перші місяці збройної агресії Російської Федерації проти України, а також поступове повернення людей, які виїхали.

За інформацією, яка міститься в реєстрі територіальної громади міста Чернігова станом на 01.01.2022, кількість осіб, місце проживання яких зареєстровано у місті Чернігові, становила 282,7 тис. осіб, на 01.01.2023 – 275,97 тис. осіб, на 01.01.2024 – 275,1 тис. осіб та на 01.01.2025 – 274,3 тис. осіб.

Режим відтворення населення в останні десятиліття характеризується як кризовий: перевищення смертності над народжуваністю не лише спричиняє скорочення чисельності жителів, а й погіршення їх вікової структури. За період з 2002 року (дані Всеукраїнського перепису станом на 5 грудня 2021 року) до 2021 року людність міста зменшилася на 19,5 тис. осіб, або на 6,4%, за період 2021-2025 роки на 10,9 тис. осіб, або на 3,8%.

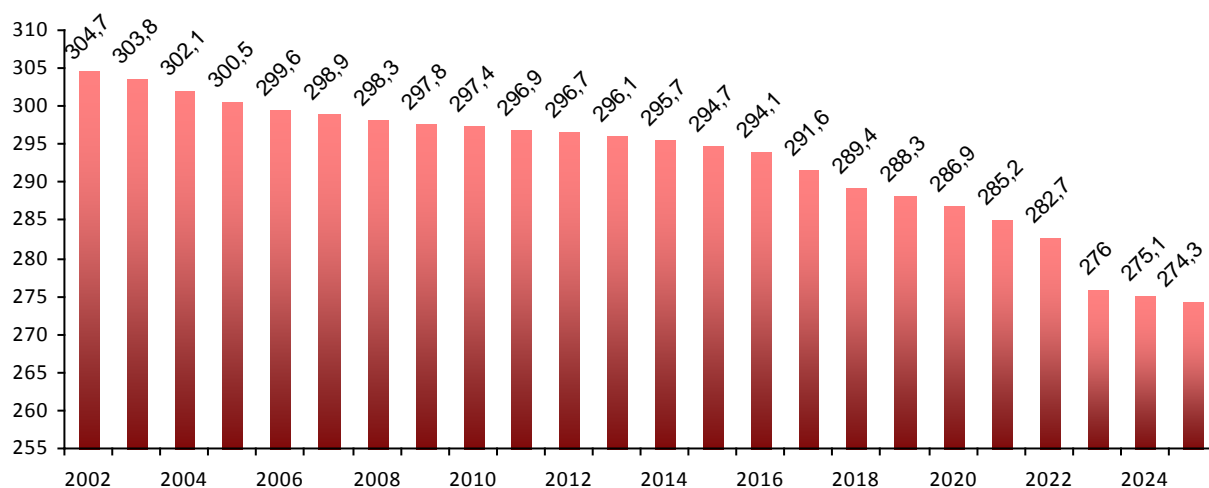

Рис. Динаміка чисельності наявного населення м. Чернігів, тис. осіб на початок року (наявне населення до 2021 року, зареєстроване населення починаючи з 2022 року).

У відповідності до відомостей про місце реєстрації осіб, які занесені до відомчої інформаційної системи «Реєстр територіальної громади» Державної міграційної служби України, станом на 01.10.2025 кількість зареєстрованих у місті осіб становить 244,16 тис. осіб.

Рівень народжуваності протягом 2001–2009 років зріс із 6,8 до 9,6 народжених на 1 000 населення, проте надалі демонструє нестабільну динаміку, а з 2015 року – падіння. У 2020 році народилося 1 846 дітей, або 6,5 дитини на 1 000 населення, що менше за середній показник для міських поселень України (7,5). Це обумовлено як зменшенням інтенсивності дітонародження (плідності), так і скороченням чисельності жінок дітородного віку, що є наслідком демографічної кризи в 1990-х та на початку 2000-х років. Якщо на початок 2010 року в місті проживало 79,9 тис. жінок у віці 15–49 років, то на початок 2021 р. – 68,0 тис., а контингент жінок у віці 20–34 роки, де реєструються найвищі вікові коефіцієнти дітонародження, за згаданий період скоротився більш як на третину.

У 1990-х роках найбільша інтенсивність дітонароджень реєструвалася серед жінок у віці 20–24 роки, нині – у віці 25–29 та 30–34 роки. Постаріння материнства характерне для країн Європи, де воно розпочалося раніше, а середній вік матері при народженні на 3–4 роки перевищує показник України. Вочевидь, саме за такою моделлю змінюватимуться вікові коефіцієнти народжуваності в місті упродовж наступних десятиліть.

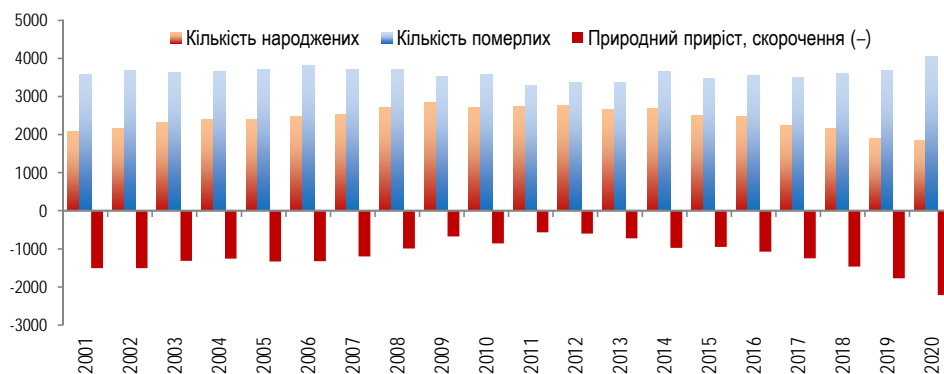

Рис. Кількість народжених, померлих та природний приріст (скорочення) населення м. Чернівці, осіб

Рівень смертності в м. Чернівці є співставний із середнім значенням показника для міських поселень України (14,2 та 14,8 померлих на 1000 осіб населення відповідно) з тенденцією до зростання з 2010 року. Загальні коефіцієнти природного руху населення за період з 2001 по 2020 роки наведені в таблиці 5.1, нижче.

Таблиця 5.1.

Загальні коефіцієнти природного руху населення

(на 1 000 осіб наявного населення)

Показник	м. Чернівці					Міські поселення України, 2020
	2001	2005	2010	2015	2020	
Кількість народжених	6,8	8,0	9,1	8,5	6,5	7,5
Кількість померлих	11,8	12,4	12,0	11,8	14,2	14,8
Природний приріст (скорочення)	-4,9	-4,4	-2,9	-3,2	-7,8	-7,3

Аналіз даних про причини смертності вказує на наявність можливостей для поліпшення ситуації. Чинники, пов'язані зі способом життя, спричиняють вищі коефіцієнти смертності серед чоловіків порівняно з жінками в більшості вікових груп. Причини смертей помітно різняться за віковими групами, а також різною мірою детермінуються соціально-економічними чинниками та піддаються регулюванню. У віці до 40 років переважають зовнішні причини (побутовий і виробничий травматизм тощо), а також інфекційні хвороби. За належної політики вплив цих порівняно легко усунених причин смерті можна істотно зменшити, насамперед серед чоловіків, що дасть основний і найбільш

швидкий позитивний ефект. У старших працездатних групах (40–59 років) інфекційні хвороби поступають місцем хворобам системи кровообігу. За умови їх раннього виявлення та вчасного лікування існують можливості зменшення смертності від зазначених хвороб у більш старший вік. Загалом за 2001–2020 роки через перевищення смертності над народжуваністю чисельність жителів м. Чернігова сумарно зменшилася 3,6 тис. осіб.

З кінця 2022 року відбувається зменшення інтенсивності народжуваності через відкладення народження дітей сім'ями чернігівців (як тими, які в повному складі залишилися в Україні, так і розділеними внаслідок виїзду жінок за кордон у наслідок військової агресії рф). Натомість смертність збільшилася, причому не тільки за рахунок бойових дій та ракетних обстрілів міста, але й через погіршення умов життя, зокрема зниженням доступності кваліфікованої медичної допомоги.

За 2024 року в місті народилось 1,2 тис. малюків, що на 3,7 % більше ніж за відповідний період минулого року, померло 3,65 тис. осіб, що на 2,6 % більше, ніж за відповідний період минулого року. Природне скорочення населення склало 1 259 осіб. За 9 місяців 2025 року в м. Чернігові народилось 774 дитини, померло 1 875 осіб. Природне скорочення населення склало 1 949 осіб. Динаміка основних показників відтворення населення міста за період з 2020 по 2025 роки відображена в таблиці 5.2.

Таблиця 5.2.

Динаміка основних показників відтворення населення у м. Чернігові за період з 2020 по 2024 роки

Роки	Народжених, осіб	Померлих, осіб	Природний приріст (скорочення), осіб
2020	1 846	4 066	-2 220
2021	2 162	4 647	-2 485
2022	1 080	4 336	-3 256
2023	1 225	3 692	-2 467
2024	1 203	3 647	-2 444
січень-вересень 2025 року	774	2 723	-1 949

Статевий склад постійного населення м. Чернігова характеризується суттєвою гендерною диспропорцією: на тисячу жінок припадає лише 839 чоловіків. Негативний прояв статевого дисбалансу полягає в тому, що виникає менша кількість подружніх пар та, відповідно, менша кількість дітей, які могли б народитися. На початок 2021 року частка осіб у віці 0–15 років становила 14,2%, 16–59 років – 61,6%. У результаті низької народжуваності, яка не забезпечує простого відтворення поколінь, відбувається швидке демографічне старіння населення. За період з 2002 по 2021 рік відсоток осіб у віці 60 років і старше збільшився з 16,4 до 24,2%. Наслідком таких трансформацій є посилення демографічного навантаження на населення продуктивного віку. Якщо на початок 2002 року воно становило 487 осіб на 1 000 жителів у віці 16–59 років, то 2021 року – 625, що несе ризики для ринку праці, систем соціального та пенсійного забезпечення. Окрім показників структури постійного населення за

статтю та віком міста за період з 2001 по 2020 роки наведена нижче, в таблиці 5.3.

Таблиця 5.3.
Окремі показники структури постійного населення за статтю та віком.

(на 1 січня)

Показник	м. Чернігів					Міське населення України, 2021
	2002*	2005	2010	2015	2021	
На 1000 жінок припадає чоловіків	874	867	856	850	839	846
Питома вага населення у віці, %						
0–15 років	16,3	14,3	13,2	13,7	14,2	15,4
16–59 років	67,2	69,6	68,6	65,1	61,6	60,0
60 років і старше	16,4	16,1	18,2	21,2	24,2	24,6
65 років і старше	10,4	12,1	12,4	14,2	17,2	17,4
Демографічне навантаження на 1000 осіб у віці 16–59 років, осіб						
загальне навантаження	487	437	457	536	625	667
у тому числі особам у віці:						
0–15 років	243	205	192	211	231	257
60 років і старше	244	232	265	325	393	410

* Дані наведено за переписом на 5 грудня 2001р.

Статистичні відомості щодо статево-вікової структури населення м.Чернігова за звітні періоди після 2022 року наразі відсутні. На початок 2022 року (останні статистичні дані) у структурі населення міста переважають жінки, їх питома вага складала 54,4 % (150,8 тис. осіб), а чоловіків – 45,6% (126,1 тис. осіб). Чисельність постійного населення міста Чернігова на початок 2022 року складала 276,9 тис. осіб, з якого частка наймолодшого населення міста у віці 0–14 років становила 13,1% (36,4 тис. осіб) загальної чисельності, частка населення віком 15–64 роки – 69,3% (191,9 тис. осіб), частка осіб у віці 65 років і старше – 17,6% (48,6 тис. осіб).

Величина сальдо міграції населення протягом останніх двох десятиліть була нестабільною та помітно варіює за роками. У середньому за 2001–2020 роки міграційний приріст становив 158 осіб за рік, що не компенсує природного скорочення населення. Негативно на міграційних перспективах міста позначається високий рівень демографічної старості населення Чернігівського регіону (старші вікові групи менш міграційно активні), а також відносна близькість до Столичної агломерації, яка є потужним центом тяжіння для мігрантів.

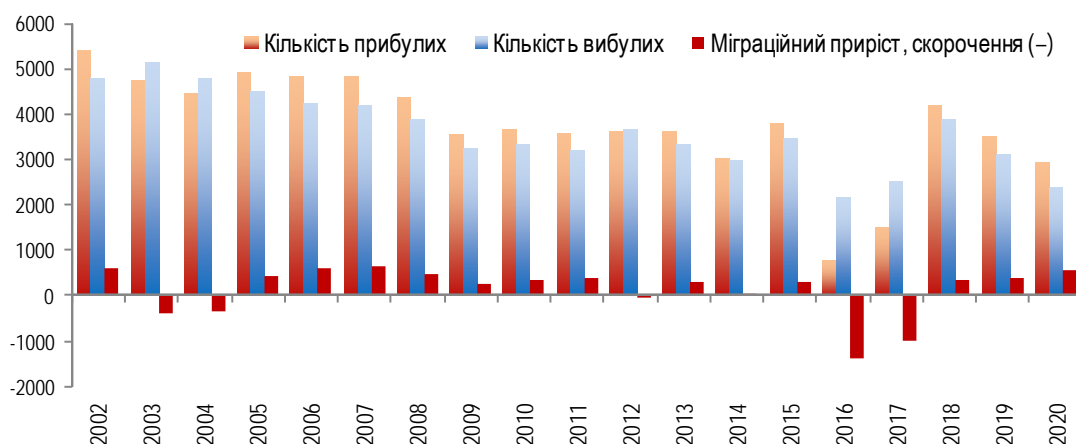

Рис. Міграційний рух населення м. Чернігів, осіб

Повномасштабне військове вторгнення росії 24 лютого 2022 р. на території України, призвело до безпрецедентних, наймасовіших переміщень населення у Європі після Другої світової війни. Мешканці регіонів України, прилеглих до зони бойових дій, та окупованих територій стали виїздити як до відносно безпечних українських регіонів, так й до зарубіжних країн.

Станом на 1 жовтня 2025 року на обліку в Єдиній інформаційній базі даних про внутрішньо переміщених осіб у м. Чернігові перебуває 12 515 внутрішньо переміщених осіб, що на 7,8 % або на 902 особи більше, ніж на початок поточного року.

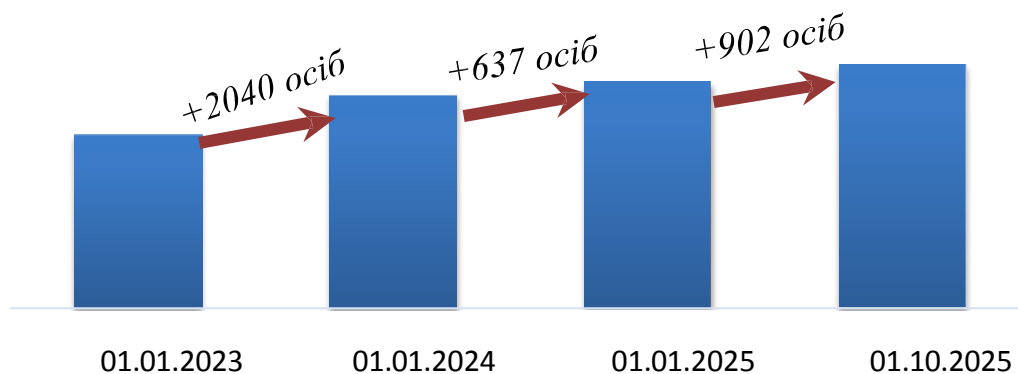

Рис. Кількість внутрішньо переміщених осіб на обліку в Єдиній інформаційній базі даних про внутрішньо переміщених осіб у м. Чернігові, осіб (згідно Програми економічного і соціального розвитку Чернігівської міської територіальної громади на 2025 рік)

Особливості демографічного розвитку, загальноекономічна ситуація та трансформаційні зміни в економічній та соціальній сферах вплинули і на структуру зайнятості. Оскільки відповідно до законів України від 03.03.2022р. №2115-IX «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану та стану війни» та №2118-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» подання звітності з єдиного соціального внеску вимагається через 90 календарних днів після припинення чи скасування воєнного стану або стану війни, інформація щодо зайнятості населення міста в цьому моніторингу насамперед розглянуто період, який минув після розробки генерального плану до його розрахункового етапу – 2020 рік.

Господарський комплекс міста Чернігів представлений промисловістю, будівельною галузю, транспортом, складським господарством, сільським і лісовим господарством та сферою послуг.

Кількість зайнятих в усіх сферах економічної діяльності за діючим генеральним планом на розрахунковий етап (орієнтовно 2020 рік) прогнозувалась на рівні 135,0 тис. осіб, що відповідає показнику кількості зайнятого населення в усіх сферах економічної діяльності на початок 2021р.

За роки реалізації генплану змінилася структура зайнятості населення у господарському комплексі міста: більше 70% прогнозувалося для зайнятих у галузях, що надають послуги, а на сьогоднішній день такі види економічної діяльності, як промисловість, будівництво і транспорт (виробнича сфера) складають 50%. Зайняті у сфері науки і освіти мають більшу питому вагу ніж прогнозувалося. Обслуговуючі заклади, в яких мало бути задіяні 23,7%, а зараз зайняті у цій сфері представлені у різних видах діяльності, що збільшує питому вагу інших галузей. Трансформація структури зайнятості населення у господарському комплексі міста Чернігова представлена в таблиці 5.4.

Таблиця 5.4.

Трансформація структури зайнятості населення у господарському комплексі міста

Сфери економічної діяльності	Існуючий стан ГП на 01.01.2001р		Розрахунковий період ГП (орієнтовно 2020р.)		Види економічної діяльності	Фактичні дані на 01.01.2021р.	
	тис. осіб	%	тис. осіб	%		тис. осіб	%
Усього, у тому числі:	124,6	100,0	135,0	100,0	Усього, у тому числі:	135,0	100,0
Промисловість	31,7	25,4	28,0	20,7	Промисловість	52,0	38,5
Капітальне будівництво	6,9	5,5	8,0	5,9	Будівництво	6,8	5,0
Зовнішній транспорт	3,7	3,0	4,0	3,0	Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	9,5	7,0
Наукові-дослідні, проектні та геологорозвідувальні організації	1,2	1,0	2,0	1,5	Професійна, наукова та технічна діяльність	1,4	1,0
Обслуговуючі заклади, Вищі та середні спеціальних учбові заклади	54,1	43,4	74,2	55,0	Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних заходів і мотоциклів	18,9	14,0

					Освіта	10,8	8,0
					Тимчасове розміщення й організація харчування	5,4	4,0
					Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	8,1	6,0
					Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	1,4	1,0
					Інформація та телекомунікації	2,7	2,0
					Фінансова та страхова діяльність	5,4	4,0
					Операції з нерухомим майном	1,4	1,0
					Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	2,7	2,0
Установи позаміського значення, Інші установи	27,0	21,7	18,8	13,9	Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	1,4	1,0
					Державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування	2,7	2,0
					Інші види економічної діяльності	4,7	3,5

Також відбулися зміни у структурі зайнятих за видами промислової діяльності. Виробництво машин і устаткування, як і прогнозувалося, відноситься до провідних галузей промисловості, за рахунок таких підприємств як: ЧКП «Пожтехніка», ТОВ «ГАН», ТОВ «ПЕТ Технолоджиз», ПрАТ «Чернігівській механічний завод», ТОВ «Чернігівський автозавод», ТОВ «Український кардан». Справдилися прогнози відносно розвитку легкої промисловості, що на сьогоднішній день є однією з провідних видів виробництва за рахунок успішної і конкурентної роботи підприємств по виробництву текстилю, одягу і взуттю. Розвивається виробництво харчових продуктів, але в останні роки припинили свою діяльність великі підприємства: м'ясокомбінат, кондитерська фабрика «Стріла». Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції замість розвитку втратило свої позиції, провідне підприємство хімічної промисловості – ПАТ «Хімволокно» припинило свою діяльність в 2014 року.

На 1.01.2021р. кількість зайнятих у промисловості міста складала біля 52,0 тис. осіб. Промисловість є основою господарського комплексу міста і його виробничої сфери та має визначальний вплив на розвиток промислового виробництва Чернігівської області та України, і представлена підприємствами переробної промисловості (машинобудування, металургійне виробництво, виробництво харчових продуктів і напоїв, текстильне виробництво і виробництво одягу, виробництво хімічних речовин і хімічної продукції, виготовлення виробів з деревини, паперу та поліграфічна діяльність, виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції, виробництво меблів та інші), а також постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря та водопостачання; каналізація, поводження з відходами.

Будівельну діяльність здійснюють багато підприємств різної направленості, зокрема з будівництва житлових і нежитлових будівель, доріг і автострад, а також будівництво споруд електропостачання та телекомунікацій. Чисельність зайнятих в транспорті, складському господарстві, поштовій та кур'єрській діяльності складає 9,5 тис. осіб. Сільське, лісове та рибне господарство представлене підприємством у сфері рослинництва і лісництва та лісозаготівлі. В інших видах економічної діяльності, пов'язаних в основному з обслуговуванням населення, зайнято 65,5 тис. осіб, що складає 49% зайнятих в господарському комплексі міста. З них: в закладах охорони здоров'я зайнято 8,1 тис. осіб (6,0%), в закладах освіти – 10,8 тис. осіб (8%), в торгівлі – 19,0 тис. осіб (14%). Нижче, в таблиці 5.5 відображена трансформація зайнятих на підприємствах м. Чернігова за видами промислової діяльності.

Таблиця 5.5.
Трансформація структури зайнятих на підприємствах міста
за видами промислової діяльності

№ з/п	Види промислової діяльності	Існуючий стан ГП на 01.01.2001р.		Розрахунковий період ГП (орієнтовно 2020р.)		Фактичні дані на 01.01.2021р.	
		Чисельність працюючих тис. осіб	%	Чисельність працюючих тис. осіб	%	Чисельність працюючих тис. осіб	%
1.	<i>Переробна промисловість:</i>	30,94	97,6	27,3	97,5	48,4	93,0
1.1.	Виробництво харчових продуктів та напоїв	3,09	9,7	2,9	10,4	9,9	19,0
1.2.	Текстильне виробництво. Виробництво одягу	7,54	23,8	6,7	24,0	11,4	22,0
1.3.	Оброблення деревини та виготовлення виробів з деревини, крім меблів Виробництво паперу та паперових виробів	0,40	1,3	0,4	1,4	2,6	5,0
1.4.	Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції. Виробництво фармацевтичних препаратів	4,78	15,1	4,5	16,1	3,1	6,0
1.5.	Виробництво гумових і пластмасових виробів. Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	1,17	3,7	1,1	3,9	5,2	10,0
1.6.	Металургійне виробництво. Виробництвом готових металевих виробів. Виробництво машин і устаткування	10,05	31,7	9,1	32,6	12,5	24,0
1.7.	Виробництво іншої продукції	3,91	12,3	2,6	9,1	3,6	7,0
2.	<i>Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря. Водопостачання; каналізація, поводження з відходами.</i>	0,76*	2,4	0,7*	2,5	3,6	7,0
	Всього	31,7	100	28,0	100	52,0	100

*електроенергетика

На початок 2021 року загальна чисельність зайнятих чернігівців у сфері малого та середнього бізнесу становила 60,3 тис. осіб, з них: фізичних осіб-підприємців – 16,4 тис. осіб, найманих працівників у фізичних осіб-підприємців – 13,1 тис. осіб, працюють на малих підприємствах 13,3 тис. осіб та 17,5 тис. осіб – на середніх. У 2022 відбулось падіння чисельність зайнятих у сфері малого та середнього бізнесу до 49 тис. осіб, а з 2023 спостерігається поступове досягання показників 2020 року. На початок 2025 чисельність зайнятих у сфері малого та середнього бізнесу вже склала 60,2 тисяч осіб. З них 16,9 тисяч – фізичні особи-підприємці (28,07 %), 18,1 тисяч осіб перебуває у трудових відносинах з фізичними особами-підприємцями (30,07 %), 17,6 тисяч осіб зайнято на середніх підприємствах (29,24 %) та 7,6 тисяч осіб працюють на малих підприємствах (12,62 %).

У 2021 році зареєстроване безробіття в місті Чернігові зменшилася порівняно з 2020 роком, кількість зареєстрованих безробітних на початок 2022 року склала 2,2 тис. осіб проти 3,2 тис. осіб на початок 2021 року. Кількість вакансій міському центрі зайнятості на 01.01.2022 року досягла майже 300 одиниць. На початок 2025 року у міському центрі зайнятості було зареєстровано 1,6 тис. безробітних та 0,74 тис. вакансій.

За січень-червень 2025 року в Чернігівському районі було працевлаштовані 3 025 осіб, з них у юридичних осіб – 1 032 осіб (34,1 % від загальної кількості) та у фізичних осіб – 1 993 особи (65,9 %). При цьому у зв'язку зі змінами в організації виробництва та праці звільнено 1 889 осіб. Реальний приріст становить 1 136 робочих місць.

За видами економічної діяльності найбільше працевлаштовані на новостворені робочі місця у оптовій та роздрібній торгівлі, ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів (27,6%) та наданні інших видів послуг (24,1%), частка промисловості всього лише – 7,8%.

Місто Чернігів за будь-яких умов залишається важливим економічним центром України. По завершенні війни в процесі повоєнної відбудови України існує велика ймовірність повернення переважної частини вибулих мешканців до міста, залучення нових мігрантів, в тому числі і за рахунок внутрішньо переміщених осіб, в процесі відновлення та розвитку територіальної громади. Для міста необхідним є прискорене відновлення зруйнованих та пошкоджених об'єктів критичної та соціальної інфраструктури, об'єктів житлового і громадського призначення, створення сприятливих умов для діяльності суб'єктів господарювання.

Розділ 6. МОНІТОРИНГ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Господарський комплекс міста Чернігова представлений промисловістю, будівельною галузю, транспортом, складським господарством, сільським і лісовим господарством та сферою послуг. Рішення генерального плану щодо винесення, перебазування чи перепрофілювання підприємств по екологічним та архітектурним умовам в основному не реалізовані.

Галузями, які визначають розвиток промислового виробництва та мають у галузевій структурі переробної промисловості найбільшу частку виробленої продукції, є виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції (ТОВ «Пласт-Бокс Україна», ТОВ «ПЕТ Технолоджиз», ТОВ «УКРКОРД» та ін.), виробництво автотранспортних засобів та обладнання (ТОВ «Чернігівський автозавод», ТОВ «УКРКАРД», ТОВ «Чернігівський ковальський завод» та ін.), текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів (ПрАТ «ЧШФ «Елегант», ТОВ «Сівтеркс», ВП «ТК-Стиль», ТОВ «Текстиль Контакт», ТОВ «Швейна фабрика «ГАЛАНТ», ПрАТ «ЧВФ «Берегиня» та ін.), а також виробництво харчових продуктів та напоїв (ТОВ «Чернігівський хлібокомбінат №2», ТОВ «Наша булочка», ТОВ «Абінбев Ефес Україна», ТОВ «Рошен Ексклюзив», ТОВ «ФАБРИКА ЗДОРОВО» та ін.). В місті розвинене складське господарство, що забезпечує зберігання продукції, обслуговування галузей матеріального виробництва. Разом з тим, переважна більшість суб'єктів господарювання, зареєстрованих у м. Чернігові, провадять свою діяльність у сферах торгівлі та надання послуг.

Оскільки офіційні статистичні дані по м. Чернігову з 2022 року відсутні, що пов'язано з введенням в Україні воєнного стану відповідно до Указу Президента України від 24.02.2022 № 64 моніторинг соціально-економічної діяльності розвитку за 2002-2021 роки спирається на дані ГУ Статистики у Чернігівській області, за 2022-2025 рр. використані оприлюдненні статистичні дані в програмах соціально-економічного розвитку міста Чернігова на 2023, 2024, 2025 та 2026 роки.

Розв'язана агресором повномасштабна війна та постійні ракетно-бомбові удари нанесла значних збитків господарству міста, спричинили значний відтік населення та релокацію господарських об'єктів. Окремі підприємства міста зазнали безпосередніх руйнувань. До 2022 року Чернігів характеризувався стабільним економічним становищем, активно розвивався як важливий економічний центр Чернігівщини. За 2021 рік обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) склав 49 368,0 млн. грн., обсяг реалізованої промислової продукції 16 428,0 млн. грн.

Економіка міста зазнала значних втрат, був завданий потужний удар по всіх ланках економічної системи та економічних зв'язках, в першу чергу, через знищення обладнання, виробничих ліній, комунікаційних мереж, транспортних засобів, ускладнення логістики, зниження попиту, часткову втрату ланцюгів постачання матеріалів і комплектуючих, зниження купівельної спроможності населення, що призвело до значних збитків суб'єктів підприємницької діяльності та зниження їх ділової активності. У 2022 році обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) малими та середніми підприємствами (згідно з податковими даними) склав 16 718,2 млн. грн.

У 2023-2024 роках спостерігається поступове відновлення економічної діяльності. За 2024 рік обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) малими та середніми підприємствами (згідно з даними ГУ ДПС у Чернігівській області) склав 27 864,3 млн. грн.

Обсяги надходжень до бюджету територіальної громади від діяльності суб'єктів малого підприємництва (юридичних і фізичних осіб) та суб'єктів середнього підприємництва склав 1365,1 млн. грн.

Станом на 01.10.2025 кількість суб'єктів малого та середнього підприємництва за даними Головного управління ДПС у Чернігівській області складає 19 658 суб'єктів господарювання (що на 4,7 % менше ніж на початок року), з них 2 099 – юридичні особи (стільки ж, як і на початок року) та 17 559 – фізичні особи-підприємці (на 5,2 % менше, ніж на початок року). Кількість економічно активних суб'єктів малого та середнього підприємництва на 01.10.2025 складає 14 958 суб'єктів господарювання, з них 1 582 – юридичні особи та 13 376 – фізичні особи-підприємці.

Переважає більшість суб'єктів господарювання, зареєстрованих у м. Чернігові, провадять свою діяльність у сферах надання послуг (7 833 суб'єктів господарювання або 52 %) та торгівлі (5 495 суб'єктів господарювання або 37 %). Виробничою діяльністю зайнято 11 % суб'єктів господарювання (1 630 суб'єктів господарювання).

Обсяги реалізованої продукції цими підприємствами протягом січня-вересня 2025 року становлять 19 481,3 млн. грн. Найбільше промислової продукції у місті виробляють підприємства переробної промисловості.

Післявоєнна відбудова та подальший розвиток економіки міста та спрямованість її структурних трансформацій має бути орієнтований на всебічну модернізацію господарства, оновлення основних засобів на основі впровадження технічних та технологічних інновацій, виходу на ринок з новою наукоємною, конкурентоспроможною продукцією. Основного значення в цій ситуації набуває необхідність проведення масштабних відновлювальних процесів в економіці, а також прискореного розвитку галузей третинного сектору економіки, що забезпечують ефективне функціонування виробництва та продукування інновацій (ринкова інфраструктура, науково-дослідна та проектно-конструкторська діяльність, надання підприємницьких послуг (консалтинг, інжиніринг, маркетинг тощо).

На основі використання наявних природних та історико-культурних ресурсів генеральним планом передбачалися заходи для розвитку туризму в місті. Зокрема, передбачалася реконструкція існуючого готелю «Брянськ» із

збільшенням місткості до 500 місць на перспективу, а також передбачалося будівництво чотирьохзіркового готелю на 80 місць, готелю та 300 місць та двох готелів на 300 і 500 місць на перспективу. Існуючий готель «Градецький», на 100 місць передбачалося використовувати для обслуговування іноземних туристів. На сьогодні в місті функціонує 3 готелі на 176 номерів. За інформацією Управління культури та туризму Чернігівської міської ради у 2022 році Чернігів відвідали та переночували в готелях орієнтовно 20 тисяч людей, 2023 році проживали в міських готелях майже 25 тисяч гостей міста.

Музейні заклади міста, попри те, що втратили велику кількість відвідувачів внаслідок війни, продовжують працювати. Національний архітектурно-історичний заповідник «Чернігів стародавній» 2024 року відвідали понад 42 000 людей. А у Чернігівському обласному історичному музеї імені В. В. Тарновського провели 1400 екскурсій.

В цілому туристичний збір на Чернігівщині у 2024 році склав 1,64 мільйона гривень, з яких туристичний збір у бюджет Чернігівської міської територіальної громади склав – 749,6 тисяч гривень (45,7% туристичного збору по області). Це майже на 20% більше, ніж у 2022 році, та на 42,3% менше, ніж було до повномасштабного вторгнення — у 2021 році. Впродовж 2021 року завдяки туристичному збору бюджет Чернігова поповнився на 1,3 млн. грн. (57,3% туристичного збору по області), у 2022 рік сума такого збору склала майже 600 тис. грн. (40% туристичного збору по області).

Незважаючи на складні умови, в місті відбуваються культурні заходи та розробляються нові туристичні продукти, зокрема, створення Музею міста та Меморіалу пам'яті війни, є напрацювання з презентації автобусного маршруту пам'яті Черніговом та маршрутів перейменованими вулицями Чернігова «Імена у вулицях Чернігова», запуск веломаршруту «Чернігів-Количівка», тощо.

Відповідно до даних Чернігівської обласної державної адміністрації, на період I етапу реалізації рішень генерального плану до 2010р. було визначено для реалізації 27 інвестиційних проектів, які переважно стосувалися модернізації обладнання та організації виробництва нових видів продукції на існуючих промислових підприємствах міста. Наразі покращення інвестиційного клімату міста потребує створення тут низки привабливих для капіталовкладень господарських об'єктів. Основними серед них у нинішніх умовах є індустріальні та технологічні парки, IT кластери, логістичні комплекси. Концепція розвитку індустріальних парків передбачає створення платформи для активізації розвитку виробництва машин і устаткування, харчової та легкої промисловості, виробництва хімічних речовин і хімічної продукції, будівельних матеріалів і виробів із них, потужностей деревообробки, виробництва меблів, надання логістичних послуг. Проектом внесення змін пропонувалося створення Технополісу науково-дослідницького та виробничого профілю зі спрямованістю у галузі приладобудування космічного, військового та цивільного застосування на базі ПрАТ «Чернігівський завод радіоприладів «ЧеЗаРа», а також логістичного центру «Північний» в районі територіальної дороги Т-25-06 та логістичного центру «Західний» біля регіональної дороги Р-56. На даний час на території міста немає діючих індустріальних та технологічних парків. Створення індустріального парку сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості Чернігова та ділової активності в місті, розвитку малого і середнього підприємництва, створенню нових промислових

виробництв з використанням інноваційних, енергозберігаючих та екологічно чистих технологій, насиченню внутрішнього ринку конкурентоспроможними товарами і послугами вітчизняного виробництва, нарощенню виробничо-експортного потенціалу місцевих підприємств та активізація їх зовнішньоекономічної діяльності, розвитку інженерно-транспортної, логістичної та ринкової інфраструктури міста, а також збільшенню податкових надходжень до місцевого бюджету і підвищенню рівня життя та добробуту мешканців міста шляхом створення нових робочих місць, збільшення обсягу середньої заробітної плати в регіоні, підвищення професійного рівня працівників, зниження показників освітньої та трудової міграції населення. Перспективи формування цих та інших інноваційних об'єктів значною мірою залежатимуть від тривалості бойових дій та небезпеки обстрілів міста. Однак, плани післявоєнної відбудови та модернізації господарського комплексу міста мають бути зорієнтовані на подальший розвиток мережі інвестиційно привабливих інноваційних об'єктів.

Рішенням міської ради від 16 жовтня 2025 року №46/VIII-19 було затверджено план відновлення та розвитку Чернігівської міської територіальної громади. Документ передбачає відбудову інфраструктури, зміцнення безпеки, підтримку бізнесу, покращення соціальних послуг та екологічну модернізацію міста. Планом передбачається ремонт і будівництво житла та відновлення і модернізація освітніх й медичних закладів із застосуванням енергоефективних технологій, а також планується розширення мережі ЦНАПів, створення інтегрованих соціальних центрів (для ветеранів, переселенців, дітей і літніх людей), відновлення історичних пам'яток, реновація старого житлового фонду, модернізація систем інженерно-транспортної інфраструктури (теплопостачання, водопостачання та транспорту), відновлення доріг, тощо.

Особлива увага приділяється розвитку культурних просторів і спортивної інфраструктури, зокрема, передбачено завершення будівництва Палацу спорту на 1285 одночасних відвідувачів, ремонт стадіону «Локомотив» на 1500 осіб, а також створення Музею міста та Меморіалу пам'яті війни.

План передбачає розвиток малого та середнього бізнесу (насамперед розвиток сфери послуг, ІТ-галузі, Інтернет технологій, центрів медичної реабілітації та естетичної медицини), створення умов для інвестицій (розробка і впровадження програм підтримки мікро, малого та середнього підприємництва), розвиток зеленої промисловості (швейна, текстильна галузі, виготовлення еко-тканин), ресайклінгу (передбачено будівництво сміттєпереробного заводу із створенням 185 робочих місць), будівництво логістичних центрів регіонального значення для підвищення ефективності торгівлі і транспортування.

Сьогодні в місті реалізуються ряд економічних, соціальних, гуманітарних та культурних проєктів спільно з містами-партнерами та міжнародними організаціями, зокрема, ведуться перемовини з містом Лаппеенранта (Фінляндія) щодо реалізації спільного міжнародного проєкту у сфері управління відходами.

Розділ 7. МОНІТОРИНГ ПРОСТОРОВИХ ЗВ'ЯЗКІВ ТА ТРАНСПОРТНОЇ МОБІЛЬНОСТІ

На період реалізації Генерального плану м. Чернігова до 2020р. (розрахунковий строк) була передбачена низка заходів з розвитку транспортної системи міста і приміської зони, яка передбачала технічну і технологічну модернізацію системи транспортного комплексу з створенням якісної автомобільної і залізничної транспортної мережі, магістральної вуличної мережі, транспортної інфраструктури, що є важливим для економічного розвитку та покращання добробуту людей міста.

Наразі продовжується розвиток транспортної системи, відновлення зруйнованих транспортних об'єктів, внаслідок російського військового вторгнення на територію України.

За час реалізації генерального плану міста з 2002р. до 2025р. частина заходів з транспорту здійснена, а частина розпочата і продовжується.

Пункти пропуску

Станом на 2025 рік пункти пропуску Державної прикордонної служби України в Чернігівській області закриті через повномасштабну війну. Відповідно до даних Державної митної служби України всі пункти пропуску, що знаходяться на державному кордоні з Білорусією наразі не функціонують.

Мережа автодоріг державного і місцевого значення, яка обслуговує місто

Здійснено:

- реконструкція державної автодороги Н-28 (а/д н-27) – Городня – КПП «Сеньківка» з переводом до національної;
- реконструкція державної автодороги Р-69 Київ – Вишгород – Десна – Чернігів з переводом територіальної до регіональної;
- підвищено статус державної автодороги Р-67 Чернігів – Ніжин – Прилуки - Пирятин з територіальної до регіональної;
- будівництво нового мосту через р. Десна у створі проспекту Миру на чотири смуги руху (старий міст зруйновано у 2022р).

Не здійснено:

- реконструкцію ділянок Північного і Південного під'їздів до м. Чернігова за параметрами І технічної категорії ;
- будівництво північно-східної ділянки обхідної автодороги Чернігова від автодороги М-01 Київ – Чернігів – Нові Яриловичі до автодороги Н-27 Чернігів –Грем'яч.

Крім того, за час реалізації генерального плану змінився перелік державних автодоріг, за рахунок включення територіальних автодоріг до переліку державних автодоріг «Перелік автомобільних доріг загального користування державного значення» (Постанова КМ України № 1242 від 17 листопада 2021 р.), а також змінився перелік обласних автодоріг загального користування місцевого значення згідно з розпорядженням Чернігівської обласної державної адміністрації 16.07.2019 №417 «Про затвердження переліків автомобільних доріг загального користування місцевого значення».

Відповідно до даних представлених Службою відновлення та розвитку у Чернігівській області на 25.09. 2025р., у подальшому передбачається:

- реконструкція автомобільної дороги загального користування державного значення М-01 Київ – Чернігів – Нові Яриловичі на ділянці Південного під'їзду до м. Чернігова (с. Ягідне – міст через р. Десна) за параметрами категорії І б на чотири смуги руху;
- реконструкція автомобільної дороги загального користування державного значення М-01 Київ – Чернігів – Нові Яриловичі на ділянці Північного під'їзду до м. Чернігова за параметрами категорії І б на чотири смуги руху з будівництвом транспортної розв'язки у різних рівнях на 163 км автомобільної дороги М-01 і будівництво пішохідного переходу у різних рівнях;
- будівництво ділянки регіональної автодороги а/д Р-67 Чернігів – Ніжин – Пириятин, яка запроектована в обхід с. Количівка з будівництвом транспортної розв'язки у різних рівнях.

Міжміські автобусні перевезення

Загальний річний обсяг перевезених пасажирів по автобусним станціям №1, №2, №3 у порівнянні з 2001р. - 2002р. майже не змінився і на 01.01.2025р. орієнтовно становить 1,2 млн. пасажирів. Кількість відправлених автобусів по автостанції Чернігів №1 збільшилася у два рази, загальна кількість відправлених автобусів по автостанціям №1, №2, №3 орієнтовно збільшилася у 2,5 рази.

Залізничний транспорт

Розміри руху поїздів по станціям Чернігів, Чернігів-Північний скоротилися у 2,5 рази, орієнтовно на 2021р за добу становлять 21-а пара пасажирських і 13 пар вантажних. На період 01.01. 2025 р. данні відсутні.

У порівнянні з 2001-2002 роками загальний обсяг перевезень пасажирів по залізничним станціям Чернігів, Чернігів-Північний зменшився майже у 8 раз, на 2021р. орієнтовно становить 0,5 млн. пасажирів. Обсяг вантажної роботи скоротився майже у 10 раз, орієнтовно по станціях становить 2,0 млн. тон.

За час реалізації генерального плану міста з передбачених заходів з розвитку Чернігівського залізничного вузла:

Не здійснено:

- будівництво другої колії залізничної ділянки Горностаївка – Чернігів – Ніжин;
- електрифікація залізничної лінії Чернігів – Горностаївка;
- реконструкція залізничних станцій Чернігів, Чернігів - Північний;
- будівництво залізничного мосту під другу колію через р. Десна на залізничному напрямку Чернігів – Ніжин;
- будівництво шляхопроводів на перетині залізничної дільниці Чернігів – Ніжин з регіональною автодорогою Р-67 Чернігів – Ніжин – Прилуки – Пириятин.

Річковий транспорт

Річковий порт не працює, стадія ліквідації.

Повітряний транспорт

Аеропорт Чернігів не працює.

Автомобільний транспорт.

Рівень автоматизації та організація паркувального простору

За часи реалізації генерального плану м. Чернігова з 2002р. до 2021р. рівень автомобілізації легкового індивідуального транспорту збільшився майже у два рази, орієнтовно становить 220 од. на 1000 мешканців. У попередньому генеральному плані рівень автомобілізації становив 115 од. на 1000 мешканців

Загальна кількість легкового індивідуального автотранспорту міста на 2021р. налічувала 61 тис. автомобілів. З них електромобілів орієнтовно становить 1000 одиниць згідно середньостатистичних даних (у 2002р. парк легкового індивідуального автотранспорту міста налічував 33 тис. автомобілів).

Для постійного зберігання легкових автомобілів мешканців багатоквартирної забудови, функціонують гаражні кооперативи – орієнтовно 25 тис. машино-місць, охоронювані стоянки – орієнтовно 8 тис. машино-місць.

Для обслуговування парку автотранспорту - приватні, державні автомобілі, вантажні, транзитний транспорт у м. Чернігові функціонують 42 об'єкта бензинових автозаправних станцій, 12 об'єктів авто газозаправних станцій і газових пунктів, потужності існуючих АЗС, БП АЗС достатньо.

Громадський транспорт

За часи реалізації генерального плану м. Чернігова з 2002р. до 2025р. обсяги пасажирських перевезень за видами міського транспорту: тролейбус, автобус, мікроавтобус досягли таких показників:

Тролейбус :

На 01.01.2025р. перевезення пасажирів виконують 60 одиниць рухомого складу (80 % тролейбусів є низько підлоговими та пристосовані до потреб мало мобільних груп населення) на 9 тролейбусних маршрутах, річний обсяг перевезень пасажирів досягає 44,0 млн. пасажирів. Загальна рухомість населення на тролейбусній мережі орієнтовно становить – 160 поїздок на 1 мешканця за рік.

Внаслідок бойових дій (2022-2023р.) було пошкоджено 45 км контактної мережі, знищено повітряну лінію 2,5 км, пошкоджено вікна у 6 тролейбусах, 2 кінцеві зупинкові комплекси.

Річний показник перевезення пасажирів у попередньому генплані (01.01.2001р.) становив 92,2 млн. пас. (на 11 тролейбусних маршрутах працювали 117 одиниць рухомого складу). Таким чином, обсяги перевезень пасажирів на тролейбусному транспорті у порівнянні з 2002р. до 2024р. скоротилися у два рази, транспортна рухомість у 1,9 раз.

Як було передбачено у генплані на сьогодні тролейбусні лінії проходять по головним магістральним вулицям міста: проспекту Миру, проспекту Перемоги, вулицям І.Мазепи, Олександра Довженка, Преображенській, Шевченка, Збройних Сил України, Героїв Чорнобиля, Козацькій, Незалежності, Генерала Белова, Соборності, Пятницькій, Гетьмана Полуботка, Любецькій, Тероборони. Тролейбусним транспортом обслуговуються житлові масиви: Бобровиця, Лісковиця, Ялівщина, Забарівка, Холодні Яри, Кордівка, Стара Подусівка.

Загальна протяжність тролейбусних ліній по осі вулиць становить – 51,0км.

За останні роки організовані тролейбусні маршрути до мікрорайонів «Подусівка» та «Шерстянка».

Відновлюється пошкоджена внаслідок бойових дій контактна тролейбусна мережа, повітряної лінії, зупинкові комплекси.

Автобус і мікроавтобус:

Станом на 01.01.2025р. перевезення пасажирів виконують орієнтовно 100 одиниць рухомого складу на 30 автобусних, мікроавтобусних маршрутах, обсяг перевезень орієнтовно – 18,0 млн. пасажирів.

Рухомий склад автобусів оновлено, збільшено кількість автобусів (94%), пристосованих до потреб маломобільних груп населення.

Річний показник перевезення пасажирів автобусним транспортом у попередньому генплані (01.01.2002р.) перевезень – 10,6 млн. пас. (перевезення пасажирів виконували 70 одиниць рухомого складу на 32 маршрутах автобусних і мікроавтобусних маршрутах.

Обсяги перевезень пасажирів на автобусному транспорті у порівнянні з 2002р. до 2024р. збільшилися у 1,7 рази.

На сьогодні автобуси і мікроавтобуси, забезпечують міські пасажироперевезення з центральної частини міста у напрямку до житлових масивів: Масани, Подусівка, Бобровиця, Холодні Яри, Лісковиця, Кордівка, Півці, Яцево, Олександрівка, мікрорайон «Астра»; промислових зон: Химволокно, Пивзавод. Лікєро-Горілчаний завод, Річковий порт; рекреаційних зон пляж «Золотий Берег», дачі: с. Новий Білоус, с. Старий Білоус, с. Новоселівка, с. Рудка, с. Рівнопілля, с. Жавинка, с. Березанка, с. Якубівка, с. Киянка, с. Воскресенське.

Загальна протяжність автобусних ліній по осі вулиць становить –107,0 км.

Загальна транспортна рухомість на міському транспорті (тролейбус + автобус) у порівнянні з 2002р. до 2004р. скоротилася 1,5 рази (2002р. – 350 поїздок на мешканця за рік, 2024р. – 225 поїздок).

Велосипедна інфраструктура

Велосипед - ще один вид транспорту, який забезпечує стале пересування Черніговом. Це можна пояснити компактним розміром міста та зручним рельєфом.

Починаючи з 2015 року у місті стали з'являтися велодоріжки, велопереїзди, велопарковки.

Станом на 2025 рік у Чернігові 37% людей використовують велотранспорт для пересування щодня або декілька разів на тиждень, а власний велосипед мають 87% опитаних.

Веломережа міста складає 51,8 км, але вона має фрагментарний характер, не є цілісною.

Магістральна вулична мережа

За час реалізації генерального плану міста з 2002р. до 2021р. загальна протяжність магістральних вулиць міста (за функціональним призначенням) становить орієнтовно 100 км, з них загальноміського значення 62,5 км, районного значення 37,5 км.

Із передбачених заходів з розвитку магістрально вуличної мережі міста, транспортних розв'язок у різних рівнях, штучних споруд, у попередньому генеральному плані, за період реалізації:

Здійснено:

- будівництво ділянки проспекту Перемоги від вул. Молодіжної до вул. Левка Лук'яненка;
- будівництво ділянки вул. Квіткової від проспекту Миру до вул. Любецької;
- будівництво ділянок магістральних вулиць в межах територій житлових масивів: «Масани», «Лісковиця», «Бобровиця»;
- реконструкція проспекту Миру з розширенням проїзної частини на чотири смуги руху;
- реконструкція вул. Шевченка з розширенням проїзної частини на чотири смуги руху;
- реконструкція Красної площі.

Слід зазначити, за період дії генплану, сформовані саморегульовані транспортні розв'язки: Проспект Перемоги – вул. Михайла Грушевського, вул. Незалежності – вул. Любецька, проспект Перемоги – вул. Івана Мазепи, вул. Кільцева – вул. Генерала Белова, вул. Михайла Грушевського – вул. Генерала Белова, проспект Перемоги – вул. Олександра Молодчого.

Не здійснено:

- будівництво ділянки магістральної вулиці на з'єднанні проспекту Перемоги (від вул. Михайла Грушевського до вул. Молодіжної);
- реконструкція вул. Інструментальної і Любецької з розширенням проїзної частини до 16 м з мостовим перехід через р. Десна;
- будівництво ділянок магістральних вулиць Берегової, Міхнюка;
- реконструкція шляхопроводу під залізницею по вул. Любецької;
- реконструкція шляхопроводів у місцях перетину залізниці з вул. Тероборони, вул. Івана Мазепи;
- будівництво мосту через р. Стрижень по вул. Кільцевій (новий міст поряд з існуючим);
- реконструкція мостів через р. Стрижень у створі вул. Героїв Чорнобиля, вул. Тараса Шевченка;
- будівництво пішохідних мостів через р. Десна на зв'язку центральної частини міста з рекреаційною зоною (ділянка вул. Берегової).

Внаслідок російського військового вторгнення на територію України шкоди завдано об'єктам вулично-дорожньої мережі:

- існуючий міст по вул. Кільцева через р. Стрижень;
- міст по вул. Курсанта Єськова через р. Стрижень;
- перехрестя вул. Івана Виговського з вул. Шевченка.

Забезпечення безбар'єрності вулично-дорожньої мережі та міського простору

На сьогоднішній день в місті на недостатньому рівні забезпеченні умови безбар'єрності вулично-дорожньої мережі та міського простору: пандуси, ліфти, ескалатори, пішохідні переходи з пониженням бортового каменю, зупинки пасажирського транспорту з отриманням норм безбар'єрності, перехрестя і наземні пішохідні переходи безбар'єрні.

Ситуація, яка склалась, призводить до відсутності умов інклюзивності між різними учасниками дорожнього руху, негативно впливає на загальну безпеку руху.

В громадському транспорті 94% рухомого складу міських автобусів оновлено та пристосовано до потреб маломобільних груп населення, а дві третини тролейбусного парку складають нові низькопідлогові тролейбуси.

Розділ 8. МОНІТОРИНГ ІНФРАСТРУКТУРИ

Водопостачання

На території міста Чернігів, за звітний період, розвиток існуючих систем водопостачання та водовідведення відбувався за рахунок не значних змін, які в основному стосувались реконструкції, перекладки та аварійного ремонту мережі, роботи з належного утримання мережі та споруд, будівництва нових невеликих ділянок мереж по площадкам нового вибірково будівництва багатоквартирної забудови.

На сьогодні технічний стан споруд водопровідних насосних станції (ВНС) та каналізаційних очисних споруд (КОС) наступний:

- ВНС-1-технічний стан задовільний, потребує встановлення системи доочистки;
- ВНС-2-зруйнована, не працює, триває реконструкція;
- ВНС-3 - потребує реконструкції, частково пошкоджено в наслідок військових дій;
- ВНС-4 - технічний стан задовільний;
- ВНС-5 - значний термін напрацювання, потребує реконструкції;
- КОС - частково пошкоджені внаслідок військових дій, мають значний термін експлуатації, надлишкова потужність, потребують реконструкції.

Основні проблеми систем водопостачання і каналізації міста Чернігова включають:

- зношеність та аварійний стан інженерних мереж - старі труби та обладнання часто виходять з ладу, спричиняючи прориви, втрати води та перебої в водопостачанні;
- недостатня якість питних вод, постає потреба в впровадженні системи доочистки питної води для зменшення вмісту заліза (Fe) та марганцю (Mn);
- економічно необґрунтовані тарифи;
- застарілі основні фонди.

Для розвитку системи водопостачання та каналізації міста Чернігова необхідно передбачити наступні заходи:

- впровадження енергоефективності - встановлення енергоощадного насосного обладнання з частотним регулюванням, використання сонячних панелей, когенераційних установок для зменшення витрат на електроенергію, зменшення витрат води на внутрішні потреби водоканалу (рециркуляція технологічної води);
- покращення якості питної води - впровадження сучасних систем знезараження (ультрафіолет, озонування, мембранні технології), зменшення витрат води у мережі для запобігання вторинному забрудненню, постійний моніторинг якості води он-лайн-сенсором;
- модернізацію розподільчої мережі систем водопостачання та водовідведення, заміну зношених мереж, зменшення витрат води, автоматизація управління тиском у мережі, використання безтраншейних технологій для ремонту трубопроводів;
- очищення стічних вод, через попередню очистку на підприємствах;

- реконструкцію очисних споруд із застосуванням біологічних методів очистки (аераційні системи, біофільтри);
- переробку осаду (наявність значних запасів біомаси, яку доцільно переробляти на біогаз або інші види палива для виробництва енергії, що в результаті зменшить залежність від викопного палива. Біогаз можливо застосовувати для виробництва електроенергії (когенераційні установки), виробництва теплової енергії для підігріву технологічних процесів; очищення біогазів до біометану та подачі у газову мережу);
- обладнання дахів будівель насосних станцій, адміністративних приміщень, резервуарів сонячними панелями дахового типу з використання систем зберігання енергії (акумулятори) для зменшення витрат на електроенергію для власних потреб підприємства.

Електропостачання

Джерелом зовнішнього електропостачання м. Чернігів є ПС-330 кВ «Чернігів», яка по лініях 330 кВ з'єднана з ПС-330кВ «Славутич» та ПС-330кВ «Ніжинська».

Основним виробником електроенергії в м. Чернігів є КП «Теплокомуненерго» ЧМР (Чернігівська ТЕЦ), встановленою потужністю 220 МВт. Електрична енергія видається на напругу 110/35/10,5 кВ.

Відпуск електроенергії по роках склав:

- 2020р. – 768,621548 млн. кВт*год/рік;
- 2021р. – 505,265203 млн. кВт*год/рік;
- 2022 р. – 157,894322 млн. кВт*год/рік;
- 2023р. – 221,700830 млн. кВт*год/рік;
- 2024р. – 581,405937 млн. кВт*год/рік;
- 2025р. (січень-вересень) – 398,048139 млн. кВт*год/рік.

Електропостачання міста також здійснюється від 6 Підстанцій АТ «Чернігівобленерго»: ПС 110/10 кВ «Коти» (1Тх40 МВА, 1Тх16 МВА), ПС 110/10 кВ «Лісковиця» (2Тх16 МВА), ПС 110/35/10 кВ «Подусівка» (2Тх40 МВА), ПС 35/10 кВ «Центральна», ПС 35/10 кВ «Ялівщина» (2Тх16 МВА).

Газопостачання

Газопостачання м. Чернігів здійснюється від магістрального газопроводу «Київ-Брянськ» через 2 газорозподільчі станції (ГРС) та значну кількість ГРП (ШРП). ГРС №3 розташована за північно-східною межею міста, а ГРС №2 за південно-західною межею поблизу очисних споруд.

Система газопостачання міста багатоступенева з подачею газу по розподільчих газопроводах високого тиску II категорії, середнього та низького тиску.

Теплопостачання

Централізоване теплопостачання міста Чернігів здійснюється від КП «Теплокомуненерго» ЧМР (Чернігівська ТЕЦ) та котельень АТ «Облтеплокомуненерго» та ПП «Спеціальна енергетична компанія».

Встановлена тепла потужність ТЕЦ складає 948,4 Гкал/год, наявна – 409 Гкал/год, протяжність теплових мереж – 150,707 км. Основним паливом з 2020р.

по 2022р. включно було вугілля, резервними – газ; починаючи з 2023р. і по сьогодні основним паливом є газ.

За даними КП «Коменергосервіс» на балансі підприємства 3 газові котельні, сумарною встановленою потужністю 63,43 Гкал/год, приєднаною – 27,32 Гкал/год, протяжність мереж 6,39 км.

За даними АТ «Облтеплокомуненерго» в межах м. Чернігова на балансі підприємства:

- станом на 01.01.2020р. 36 газових котелень, сумарною встановленою потужністю 417,577 Гкал/год, приєднаною 312,4192 Гкал/год, протяжністю мереж – 167,4077 км;
- станом на 01.01.2021р. 36 газових котелень, сумарною встановленою потужністю 417,577 Гкал/год, приєднаною 319,7413 Гкал/год, протяжністю мереж – 167,042 км;
- станом на 01.01.2022р. 37 газових котелень, сумарною встановленою потужністю 377,715 Гкал/год, приєднаною 312,749 Гкал/год, протяжністю мереж – 167,042 км;
- станом на 01.01.2023р. 36 газових котелень та 5 теплогенераторних, сумарною встановленою потужністю 380,982 Гкал/год, приєднаною 315,67 Гкал/год, протяжністю мереж – 166,655 км;
- станом на 01.01.2024р. 37 газових котелень та 5 теплогенераторних, сумарною встановленою потужністю 381,461 Гкал/год, приєднаною 310,25 Гкал/год, протяжністю мереж – 167,003 км;
- станом на 01.01.2025р. 37 газових котелень та 5 теплогенераторних, сумарною встановленою потужністю 381,461 Гкал/год, приєднаною 304,80 Гкал/год, протяжністю мереж – 167,003 км.

Інженерна підготовка і захист території

Метою даного розділу є аналіз і оцінка динаміки виконання гідротехнічних заходів з інженерної підготовки та захисту території від несприятливих для будівництва природних факторів та екзогенних процесів в плані реалізації проекту «Генеральний план м. Чернігів» з 2002 року.

З гідротехнічних заходів, передбачених діючим генпланом, станом на 1.01.2021 рік лише частково проводилися заходи по нових ділянках забудови: ліквідації звалищ промислових та побутових відходів, регулюванню русел рік, берегоукріпленню, протизсувні заходи, ліквідація підтоплення. За останні 5 років на території міста заходи з інженерної підготовки та захисту території не проводилися.

Моніторингові спостереження за станом виконання гідротехнічних заходів з інженерної підготовки та захисту території міста, зокрема щодо водних об'єктів, ґрунтів, в межах м. Чернігова проводяться при освоєнні окремих територій під будь-яку забудову, відповідно до виконаних проектів (Генплану, ДПТ, Проект, Робоча документація).

Щодо динаміки загальноміських гідротехнічних показників, приведених у генплані міста, інформація відсутня, так як на даний період такі спостереження та узагальнення не виконуються.

Відповідно до даних Деснянського басейнового управління водних ресурсів щодо характеристики водних ресурсів міста Чернігова, за результатами інвентаризації водних об'єктів Чернігівської області (2021р.) та згідно до даних геопорталу «Державний водний кадастр: облік поверхневих водних об'єктів», розміщеного на офіційному сайті Держводагентства, територією Чернігівської міської ради протікає 2 річки: Десна та Стрижень, а також знаходиться 12 штучних водних об'єктів – ставків та 9 заплавних озер.

Відповідно до Технічного звіту «Визначення зон можливого затоплення внаслідок повеней повторюваністю один раз на 2, 4, 10, 20 і 100 років на р. Десні в межах Чернігівської області», південна та південно-східна частина міста відносяться до зони можливого затоплення максимальними рівнями води р. Десна 1% забезпеченості.

Річка Десна має велику природну інтенсивність переформування берегів. Через значну розгалуженість та звивистість (меандрування) русла виникає водна ерозія, яка призводить до постійного розмиву та руйнування берегів. На деяких ділянках річки спостерігається тенденція до природного спрямлення (прориву) русла.

Однією з ділянок, де зафіксоване інтенсивне переформування берегів, є частина лівого берега річки Десна на околиці м. Чернігів (мікрорайон Бобровиця). Розмив берегу спостерігається за 550 м нижче від берегоукріплення, побудованого у 2003-2008 рр.

Для зменшення впливу шкідливої дії вод та гарантування екологічної безпеки місцевого населення необхідне проведення відповідних організаційних та технічних заходів, направлених на укріплення берегу р. Десна на зазначеній ділянці.

На території Чернігівської міської територіальної громади основні меліоративні фонди, що перебувають на балансі Деснянського БУВР відсутні.

Територія Чернігівської міської територіальної громади відноситься до суббасейну річки Десна району річкового басейну Дніпра.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.11.2024 №1077-р затверджено План управління річковим басейном Дніпра на 2025-2030 роки, який містить програму заходів, спрямованих на вирішення головних водно-екологічних проблем басейну.

Аналіз економічної ефективності заходів ПУРБ підтверджує, що пріоритет – це заходи для зменшення забруднення річкових басейнів, які передбачають будівництво, реконструкцію та модернізацію очисних споруд та каналізаційних мереж, що повністю відповідає тим крокам, які були започатковані країнами членами ЄС в рамках реалізації першого циклу ПУРБ.

Соціальна інфраструктура

На період реалізації розрахункового етапу генерального плану – 2020 рік, в Чернігові було побудовано близько 1,3 млн. м² загальної площі житла, це біля 16,5 тис. квартир. За цей період середній розмір квартир в багатоквартирній забудові склав 65 м² загальної площі, розмір нового одноквартирного будинку – орієнтовно 185 м² загальної площі, проте в останні роки спостерігається тенденція до будівництва житлових квартир меншої площі, зокрема в багатоквартирній забудові розмір квартири склав 61 м² загальної площі, в одноквартирній – орієнтовно 160 м² загальної площі. Необхідно відмітити, що за цей період по місту спостерігалось збільшення середньорічних обсягів введення багатоквартирного житлового фонду зі 35,4 тис. м² в 2003р. до 48,3 тис. м² в 2020р., зокрема пік в 2005р. – 67,8 тис. м², в 2017р. – 79,6 тис. м², в 2019р. – 85,7 тис. м². В той же час, обсяги будівництва одноквартирної забудови знизались з 15,0 тис. м² в 2003р. до 7,14 тис. м² – в 2020р., пік спостерігався в 2012р. – 52,5 тис. м².

Загалом на розрахунковий період генерального плану передбачалось, що житловий фонд міста складе 7,25 млн. м² загальної площі, на початок 2021 року він склав 7,15 млн. м² загальної площі, що всього на 100 тис. м² менше запланованого, але при цьому житлова забезпеченість зросла з 16,64 м²/особу до 25,6 м²/особу і перевищила заплановану генеральним планом – 25 м²/люд.

За період 2020 по 2024 роки обсяг житлового фонду міста збільшився на 0,47 млн. м² загальної площі житла (і це попри російську військову агресію яка триває з лютого 2022 року). Необхідно відмітити, що за цей період по місту спостерігалось збільшення середньорічних обсягів введення багатоквартирного житлового фонду з 36,9 тис. м² у 2021 році до 80,7 тис. м² за 2024 рік. Тенденції щодо росту житлового фонду свідчать про інвестиційну привабливість міста і є ознаками його подальшого перспективного розвитку.

Варто зазначити, що станом на 01.07.2025 в м. Чернігові зафіксовано пошкодження внаслідок військових дій 3 467 приватних житлових будинків, садових і дачних будинків, складено всього 1 823 акти комісійного обстеження. Протягом 2025 року 164 будинків зазнали пошкоджень, серед них:

132 будинки – підлягають відновленню в рамках поточного ремонту (незначно пошкоджені);

28 будинки – підлягають відновленню в рамках капітального ремонту, реконструкції (значно пошкоджені);

4 будинки – не підлягають відновленню (повністю зруйновані).

Таким чином, житловий фонд Чернігова на сьогодні складає орієнтовно 7,62 млн. м² загальної площі. В результаті, фактична житлова забезпеченість по місту¹ на одного мешканця складає 27,78 м², це вище аналогічного показника в цілому по Україні² – 24,9 м².

В структурі житлового фонду міста частка багатоквартирного житла становить 84,7% – 6,45 млн. м² загальної площі (106,25 тис. квартир), питома вага одноквартирного житлового фонду міста 15,3% – 1,17 тис. м² загальної площі

¹ За інформацією, яка міститься в реєстрі територіальної громади міста Чернігова станом на 01.01.2025, кількість осіб, місце проживання яких зареєстровано у місті Чернігові, становила 274,3 тис. осіб.

² Середня житлова забезпеченість на 01.01.2022 року.

(14,45 тис. квартир). Майже 1,7% багатоквартирного житлового фонду складають гуртожитки (108,7 тис.м²). Середній розмір кімнати у гуртожитку – 34,7м² загальної площі.

Нижче в таблиці 8.1 наведено розподіл житлового фонду за видами і поверховістю.

Таблиця 8.1

Житловий фонд

Види та поверховість житлової забудови	Житловий фонд, всього		в тому числі гуртожитки	
	загальна площа (млн. м ²)	кількість квартир, будинків (тис. од.)	загальна площа (тис. м ²)	кількість квартир (тис. од.)
Багатоквартирна, всього в тому числі:	6,45	106,25	108,7	3,13
- малоповерхова (1-3 поверхів)	0,35	6,82	11,3	0,41
- середньоповерхова (4-5 поверхів)	2,4	44,38	64,4	1,78
- багатоповерхова (6 поверхів і вище)	3,7	55,05	33,0	0,94
з неї: вище 9 поверхів	1,19	16,13	-	-
Одноквартирна (садибна і блокована)	1,17	14,45	-	-
Разом	7,62	120,7	108,7	3,13

Загальна площа житлового фонду багатоквартирної забудови, без урахування гуртожиткового фонду, складає близько 6,34 млн. м² і представлена малоповерховими (1-3 поверхів), середньоповерховими (4-5 поверхів) та багатоповерховими (6 поверхів і вище) будинками. В структурі поверховості малоповерховий фонд складає 0,35 млн.м² (5,4%), середньоповерховий – 2,4 млн. м² (37,2%), багатоповерховий – 3,7 млн. м² (57,4%).

Середній розмір квартири в багатоквартирній забудові (без урахування гуртожитку) становить 61,5 м² загальної площі, в тому числі: в малоповерховій забудові – 52м² загальної площі, середньоповерховій – 54,1м² загальної площі, багатоповерховій забудові – 67,2м² загальної площі.

Одноквартирний житловий фонд представлений в основному забудовою садибного типу. Середній розмір квартири в одноквартирній забудові складає 81м² загальної площі.

На кінець проектного періоду прогнозувалась наступна структура житлового фонду міста 76,3% багатоквартирний та 23,7% одноквартирний фонд. На сьогодні фактична структура житлового фонду в місті складає відповідно 84,7%:15,3%.

Нижче в таблиці 8.2 наведено динаміка розподілу житлового фонду за видами і поверховістю.

Таблиця 8.2

Динаміка житлового фонду

Види та поверховість житлової забудови	Існуючий стан ГП на 01.01.2001р.		Розрахунковий період ГП (орієнтовно 2020р.)		Фактичні дані на 01.01.2025р.	
	загальна площа (млн. м ²)	%	загальна площа (млн. м ²)	%	загальна площа (млн. м ²)	%
Багатоквартирна, всього в тому числі:	4,28	82,4	5,53	76,3	6,45	84,7
- малоповерхова (1-3 поверхів)	0,3	5,9	0,31	4,3	0,35	4,6
- середньоповерхова (4-5 поверхів)	1,89	36,4	2,45	33,8	2,4	31,5
- багатоповерхова (6 поверхів і вище)	2,09	40,1	2,77	38,2	3,7	48,6
Одноквартирна (садибна і блокована)	0,92	17,6	1,72	23,7	1,17	15,3
Разом	5,2	100,0	7,25	100,0	7,62	100,0

За даними управління житлово-комунального господарства Чернігівської міської ради обсяг аварійного і ветхого житлового фонду на території міста Чернігова, станом на початок 2021 року, складав 12,66 тис. м² загальної площі (304 квартири), на 1.01.2025 року цей показник вже складає 21,3 тис. м² загальної площі (599 квартир).

Наразі для міста актуальним є будівництво житлових будинків для внутрішньо переміщених осіб, що втратили житло внаслідок російської агресії., забезпечення житлом деяких категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, постійна актуалізація фонду житлових приміщень, що можуть використовуватися для проживання внутрішньо переміщених осіб та осіб, житло яких було зруйновано, а також підвищення енергоефективності існуючого житлового фонду.

Якість життя населення в значній мірі визначається рівнем розвитку соціальної сфери. В генеральному плані були передбачені заходи для організації системи громадського обслуговування щодо раціонального забезпечення всебічних потреб населення у різних видах послуг, які реалізуються в установах і підприємствах обслуговування. Було заплановано забезпечення населення міста усіма видами підприємств і установ соціально-культурного обслуговування, які передбачені нормативами з урахуванням визначеного місця населеного пункту в міжселенній системі обслуговування.

За період реалізації генерального плану з 2002 по 2020 роки в Чернігові збудовано ряд громадських об'єктів, таких як заклади дошкільної освіти, поліклініка, торговельно-розважальні центри, супермаркет будівельних матеріалів, тощо. Проте, в недостатніх обсягах здійснювалось будівництво об'єктів культури та спорту. Внаслідок чого, забезпеченість деякими об'єктами обслуговування на 2021 рік становила нижче нормативно-рекомендованих рівнів, зокрема, басейнами становить – 4,8% від нормативної потреби, спортивними залами загального користування – 11,6%, клубними закладами і центрами культури та дозвілля – 16,2% та кінотеатрами – 21%. За роки

реалізації генплану є тенденція до значного зростання будівництва об'єктів торгівлі, громадського харчування та ринками, забезпеченість цими об'єктами становить понад 100%.

Співставлення досягнутого рівня забезпечення населення міста основними закладами обслуговування з діючими нормативними показниками наведено нижче, в таблиці 8.3.

Таблиця 8.3.
Динаміка забезпеченості населення закладами соціальної сфери

Найменування закладів обслуговування	Одиниця виміру	Існуюча ємність на 01.01.2001р.	Ємність на розрахунковий період ГП (орієнтовно 2020р.)	Фактичні дані на 01.01.2021р		
				Сучасна ємність	Забезпеченість на 1тис. осіб постійного населення	% від норми
Дошкільні навчальні заклади	місць	7800	7800	9740	34,9	89,5
Загальноосвітні школи	-//-	32720	34800	33101	118,5	107
Стаціонари усіх типів	ліжок	1700	4100	3700	13,2	93,3
Поліклініки, амбулаторії, диспансери (без стаціонару)	відвідувань за зміну	5300	7000	5800	20,7	86,3
Спортивні зали загального користування	м ² загальної площі	3630	29670	2604	9,32	11,6
Басейни загального користування	м ² дзеркала води	350	14170	540	1,93	4,8
Клубні заклади, центри культури і дозвілля	місць	3060	12000	1580	5,65	16,2
Кінотеатри	-//-	1900	3690	1290	4,62	21,0
Магазини	м ² торгової площі	56920	71875	77503	277,4	117
Заклади громадського харчування	місць	6950	11740	11404	40,82	110
Підприємства побутового обслуговування	робочих місць	900	2860	2400	8,6	123

На початок 2021 року для забезпечення дошкільної освіти в місті функціонувало 53 заклади дошкільної освіти, де здобували освіту понад 10,7 тис. осіб. Слід відмітити, що переважна більшість закладів була перевантажена (нормативна потужність закладів – 9,74 тис. місць). Середня загальна освіта була представлена 34 навчальними закладами, де навчалися понад 29,8 тис. осіб (проектна потужність – 33,1 тис. місць). Позашкільним вихованням займалися 12 навчальних закладів міського та обласного значення які відвідували понад 6,7

тис. дітей. Крім цього, працювали 14 дитячо-юнацьких спортивних шкіл, в яких займалися близько 5,6 тис. юнаків і дівчат.

З закладів охорони здоров'я в місті функціонували обласні і міські стаціонари на 3,7 тис. ліжок, центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, поліклінічні заклади на 5,8 тис. відвідувань за зміну.

Повномасштабне військове вторгнення російської федерації в Україну суттєво вплинуло на функціонування соціальної інфраструктури міста. Були частково, або повністю зруйновані окремі заклади освіти, охорони здоров'я, культури, торгівлі тощо. Значні пошкодження зафіксовано на стадіоні «Локомотив».

В зв'язку з цим спостерігається зниження ємності окремих категорій об'єктів соціальної інфраструктури. Крім того, існують об'єктивні складнощі зі збором інформації, зумовлені військовим часом та обмеженнями у публікації статистичної інформації за період 2022 – 2024 років. В зв'язку з цим, при здійсненні моніторингу в першу чергу проаналізована ємність закладів дошкільної та середньої освіти, а також охорони здоров'я, які фінансуються в значній мірі міським бюджетом й забезпечують основний рівень соціального обслуговування населення.

За період 2021-2024рр. на 13,8% (1140 місць) зросла проектна місткість 52 існуючих закладів дошкільної освіти з 9,74 тис. до 10,88 тис. місць. За інформацією управління освіти в 2024 році в місті функціонувало 43 заклади які відвідували 6,72 тис. дітей. Оцінити рівень охоплення дітей закладами дошкільної освіти, у відсотках до кількості дітей відповідного віку на початок 2024 року є неможливим в зв'язку із відсутністю статистичних даних щодо статевовікової структури населення міста станом на 2022, 2023 та 2024 роки.

Натомість, кількість і місткість закладів середньої освіти зменшилась відповідного на 3 одиниці та 1,8 тис. місць (на 5,4%), На сьогоднішній день місткість 31 закладу середньої освіти за проектом складає 31,3 тис. місць в яких у 2024/2025 навчальному році навчалося 26 тис. учнів, завантаженість закладів складає всього 83% від їх проектної потужності.

Мережа закладів охорони здоров'я Чернігівської міської ради складається з трьох міських лікарень та пологового будинку, двох поліклінік (КНП «Сімейна поліклініка» та КНП «Міська стоматологічна поліклініка») та двох центрів первинної медико-санітарної допомоги, створених шляхом виділу з КНП «Чернігівська міська лікарня № 2» Чернігівської міської ради. В зв'язку із реформою системи охорони здоров'я і запровадженням амбулаторій практики сімейної медицини та реорганізації консультативно-діагностичної служби (приєднання самостійних поліклінік до лікарень) та організаційних перетворень у системі лікарень (стаціонарів усіх типів інформація щодо закладів охорони здоров'я Чернігівської міської ради наразі відсутня).

За наявною інформацією управління охорони здоров'я Чернігівської ОДА місткість лікарень та стаціонарів усіх типів Чернігівської обласної ради та Чернігівської районної ради розташованих в Чернігові (Чернігівська обласна лікарня, Чернігівська обласна дитяча лікарня, Чернігівська обласна психоневрологічна лікарня, Чернігівський медичний центр сучасної онкології та

Чернігівська центральна районна лікарня) становить 2,16 тис. ліжок, поліклінічних закладів (Чернігівська обласна стоматологічна поліклініка та Чернігівський районний центр первинної медико-санітарної допомоги) – 1,6 тис. відвідувань за зміну.

Стосовно інших закладів соціальної інфраструктури, то слід відзначити наступне.

На сьогодні в місті продовжують функціонувати заклади вищої та фахової передвищої освіти, насамперед Національним університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, Національний університет «Чернігівська політехніка» та його відокремлені підрозділи «Фаховий коледж економіки і технологій» і «Фаховий коледж транспорту та комп'ютерних технологій», КЗ «Чернігівський базовий фаховий медичний коледж» ЧОР, КЗ «Чернігівський фаховий музичний коледж ім. Л.М.Ревуцького» ЧОР та 5 закладів професійної (професійно-технічної) освіти: Чернігівський професійний ліцей залізничного транспорту, Державний професійно-технічний навчальний заклад «Чернігівське вище професійне училище побутового обслуговування», КЗ «Чернігівське вище професійне училище» ЧОР, КЗ «Чернігівський центр професійно-технічної освіти» ЧОР, КЗ «Чернігівський професійний будівельний ліцей» ЧОР.

В місті зберігається дефіцит спортивних залів загального користування та басейнів. Фізкультурно-спортивні споруди представлені стадіонами, спортивними залами загального користування площею 2,6 тис.м², плавальними басейнами загального користування площею дзеркала води 0,5 тис.м², приміщеннями та площадками для фізкультурно-оздоровчих занять у мікрорайонах. Кількість плавальних басейнів та спортивних залів недостатня. Ця тенденція зберігається протягом кількох останніх років по всій Україні

Крім цього, фізкультурно-спортивна діяльність у місті проводиться не тільки у спеціалізованих спортивних закладах, але й при загальноосвітніх школах. За період 2021-2024 рр. нових об'єктів фізкультурно-спортивної інфраструктури загальноміського значення збудовано не було, натомість частина об'єктів постраждала внаслідок військових дій. Програмою відновлення міста передбачені заходи для відновлення зруйнованих веслувальної бази та стадіону «Локомотив», а також передбачено завершення будівництва Палацу спорту.

Культурне дозвілля мешканців міста і області забезпечують театри, музеї, філармонійний центр, палац культури та центр культури і мистецтв, обласні та міські бібліотеки. Слід зазначити, що існуючий рівень попиту населення в закладах культури та мистецтва, які є обов'язковими при проектуванні, значно знизився через науково-технічний поступ і доступність видовищно-просвітницьких послуг. Замість танцювальних залів більш популярними є дискотеки, «домашні кінотеатри» конкурують з кінотеатрами, не користуються попитом приміщеннях для культурно-масової роботи, дозвілля й аматорської діяльності, попит щодо послуг бібліотек знижує розвиток цифрових технологій.

Значна частина послуг, особливо торговельних, громадського харчування та побутового обслуговування, забезпечується об'єктами малого бізнесу. Сфера торгівлі розвинена у достатній мірі, зокрема протягом 2020 року у м. Чернігові відкрито 55 нових об'єктів торгівлі та 35 об'єктів сфери послуг. В цілому, на

початок 2021 року в місті діяли близько 0,5 тис. магазинів роздрібної торгівлі, загальна торгова площа яких становить 77,5 тис. м² та ринки (16 тис. м² торгової площі). В закладах ресторанного господарства понад 11 тис. місць. Побутові послуги мешканцям міста надають понад 0,6 тис. суб'єктів підприємницької діяльності.

На сьогодні рівень забезпеченості мережею магазинів продовольчих і непродовольчих товарів в цілому задовільний, хоча статистичні дані щодо ємності мережі закладів відсутні. За даними проекту програми соціально-економічного розвитку міста Чернігова на 2026 рік роки переважна більшість суб'єктів господарювання, зареєстрованих у м. Чернігові, провадять свою діяльність у сферах надання послуг (7 833 суб'єктів господарювання або 52 %) та торгівлі (5 495 суб'єктів господарювання або 37 %).

Враховуючи роль Чернігова як центру міжселенного обслуговування в місті зосереджені організації та установи управління міського, районного і обласного значення, фінансово-кредитної сфери, зв'язку та житлово-комунального господарства.

Протипожежний захист міста Чернігова на сьогодні забезпечують 4 пожежні депо 1 Державного пожежно-рятувального загону ГУ ДСНС України у Чернігівській області, які розташовані на території міста Чернігова. Загальна існуюча кількість основних та спеціальних пожежних автомобілів в штаті пожежних депо які обслуговують місто становить 26 одиниць. Відповідно до таблиці 15.1 ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування та забудова територій», враховуючи чисельність населення міста Чернігова (274,3 тис. осіб) потреба в пожежних автомобілях для м. Чернігова складе 35 основних автомобілів (автоцистерни та авто насоси, включаючи резервні) та 5 спеціальних пожежних автомобілів (автодрабин або автопідйомників, з урахуванням 50% резерву) відповідно до таблиці 15.12 ДБН Б.2.2-12:2019. Таким чином, нормативна кількість для населення міста складе 40 основних та спеціальних пожежних автомобілів (включаючи резервні). З урахуванням існуючої штатної техніки потреба для міста складає 14 пожежних автомобілів.

За ретроспективний період мережа закладів соціальної інфраструктури Чернігова не зазнала суттєвих змін. Натомість відбулося зменшення ємності окремих об'єктів та установ, пов'язане із руйнуванням та ушкодженням внаслідок ракетних обстрілів російської федерації. Розвиток системи громадського обслуговування населення міста на перспективу має створити умови для раціонального забезпечення всебічних потреб населення у різних видах послуг, які реалізуються в установах і підприємствах обслуговування (установами та підприємствами освіти, охорони здоров'я, фізкультури та спорту, культури і мистецтва, торгівлі, громадського харчування, побутового обслуговування, банківської сфери, зв'язку) відповідно до гарантованих державою соціальних стандартів.

Розділ 9. МОНІТОРИНГ РЕАЛІЗАЦІЇ МІСТОБУДІВНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ

Виконання плану реалізації містобудівної документації «Генеральний план м. Чернігова»

Генеральний план міста Чернігова, розроблений УДНДПМ «ДІПРОМІСТО» у 2002 році і затверджений рішенням Чернігівської міської ради від 25 грудня 2003р. розроблявся згідно з вимогами ДБН Б.1-3-97 “Склад, зміст, порядок розроблення, погодження та затвердження генеральних планів міських населених пунктів”.

Проектні рішення генерального плану були розроблені на період до 2020 року, з виділенням I етапу їх реалізації до 2010 року.

Рішеннями містобудівної документації передбачалось скорочення чисельності населення міста на проектний період з 312,5 тис. осіб до 290 тис. осіб. На 1 січня 2021 року чисельність постійного населення м. Чернігів становила 279,4 тис. осіб.

На сьогодні чисельність населення міста визначити складно через відсутність офіційних статистичних дані по м. Чернігову за 2022 рік - I півріччя 2024 року відсутні, що пов'язано з введенням в Україні воєнного стану відповідно до Указу Президента України від 24.02.2022 № 64.

За інформацією, яка міститься в реєстрі територіальної громади міста Чернігова станом на 01.01.2025, кількість осіб, місце проживання яких зареєстровано у місті Чернігові, становила 274,3 тис. осіб. Кількість внутрішньо переміщених осіб на обліку в Єдиній інформаційній базі даних на 1.01.2025р. – 11 613 осіб, на 1 жовтня 2025 року їх кількість вже складала – 12 515 осіб.

Містобудівною документацією передбачалось збільшення обсягів житлового фонду з 5,2 млн. м² до 7,25 млн. м² загальної площі на проектний період. На кінець розрахункового періоду на 01.01.2021 року житловий фонд міста становив 7,15 млн.м² загальної площі, що всього на 100 тис. м² менше запланованого.

На сьогоднішній день обсяг багатоквартирного житлового фонду – 6,45 млн.м² загальної площі, що на 920 тис. м² більше передбаченого обсягу на 2020 рік.

Житлова забезпеченість на початок 2021 року зросла за ретроспективний період з 16,8 до 25,6 м²/особу (на розрахунковий строк передбачалось 25,0 м²/особу).

Також передбачалось забезпечення населення міста усіма видами підприємств і установ соціально-культурного обслуговування, які передбачені нормативами з урахуванням міжселенного обслуговування. На сьогоднішній день місткість закладів дошкільної освіти збільшилося з 7,8 тис. місць (існуючі та проектні показники по ГП) до 10,9 тис. місць на 3,1 тис. місць (+40%), місткість закладів середньої освіти зменшилась з 32,7 тис. місць (існуючі) та 34,8 тис. місць (розрахунковий період) до 31,3 тис. місць, що на 3,5 тис. місць менше запланованих на проектний період (-10%).

Кількість зайнятих в усіх сферах економічної діяльності за діючим генеральним планом на розрахунковий етап 2020 рік прогнозувалась на рівні 135,0 тис. осіб, що відповідає показнику кількості зайнятого населення в усіх

сферах економічної діяльності на початок 2021р. За роки реалізації генплану змінилася структура зайнятості населення у господарському комплексі міста: більше 70% прогнозувалося для зайнятих у галузях, що надають послуги, а на сьогоднішній день такі види економічної діяльності, як промисловість, будівництво і транспорт (виробнича сфера) складають 50%. На сьогоднішній день дані по кількості зайнятих є тільки по малим і середнім та комерційним комунальним підприємствам, згідно з Програмою соціально-економічного розвитку на 2025 рік, кількість цих зайнятих складає біля 60 тис. осіб.

Для ефективного використання потенціалу території міста у містобудівній документації передбачається зонування території за видами її використання на такі основні функціональні зони (в даній містобудівній документації не міститься інформація земельного кадастру):

- сельбищна;
- виробнича;
- ландшафтно-рекреаційна;
- зона зовнішнього транспорту.

Генеральним планом передбачався значний територіальний розвиток та збільшення території міста до 9000 га, чого на даний час не відбулося.

Планувався розвиток сельбищних територій міста за рахунок включення до її складу нових вільних від забудови територій, розташованих в північно-західній частині міста.

Для житлового будівництва планувалося освоєння біля 650 га територій, в тому числі 390 га за рахунок територій, що включалися в проектну межу міста (район «Масани»–150га, район «Новий Білоус»–240га). Під нове багатоквартирне будівництво передбачалось 199 га (в тому числі за рахунок територій, що включалися в проектну межу міста – 85га), під одноквартирну житлову забудову – 451га (в тому числі за рахунок територій, що включалися в проектну межу міста – 305га).

Рішення генерального плану щодо формування кварталів житлової забудови в районі «Масани» та «Бобровиця» на територіях, що включалися в проектну межу міста не реалізовані. В районі «Лісковиця» замість кварталів блокованої житлової забудови, що планувалося генеральним планом, формується район дачно-садової забудови.

До реалізованих рішень генерального плану можна віднести завершення формування першого та освоєння третього мікрорайонів житлового району «Масани». Здійснюється реконструкція малоцінної одноповерхової забудови в центральній частині міста. Завершується формування кварталів садибної забудови в районі «Олександрівка».

В місті збудовано ряд громадських об'єктів, таких як заклади дошкільної освіти, поліклініка, торговельно-розважальні центри, супермаркет будівельних матеріалів, тощо, що відповідає проектним рішенням ГП.

Всупереч запланованого ГП, в недостатніх обсягах здійснювалось будівництво об'єктів культури та спорту. Внаслідок чого, забезпеченість на

басейнами становить – 4,8% від нормативної потреби, спортивними залами загального користування – 11,6%, клубними закладами і центрами культури та дозвілля – 16,2% та кінотеатрами – 21%. За годи реалізації генплану є тенденція до значного зростання будівництва об'єктів торгівлі, громадського харчування та ринками, забезпеченість цими об'єктами становить понад 100%.

По виробничій забудові в цілому не реалізовані рішення щодо винесення, перебазування чи перепрофілювання підприємств по екологічним та архітектурним умовам.

Пропозиції щодо розвитку ландшафтно-рекреаційних територій не реалізовані, в частині створення озелених територій спеціального призначення.

Виконання проектних рішень містобудівної документації вищого рівня, передбачених для територій, щодо якої здійснюється містобудівний моніторинг

Містобудівною документацією вищого рівня для території м. Чернігова виступає «Схема планування території Чернігівської області», затверджена Рішенням Чернігівської обласної ради десятої сесії шостого скликання від 28.09.2012 р.

Схемою планування території Чернігівської області було передбачено, що Чернігів виконує і буде виконувати надалі роль центру Чернігівської обласної, міжрайонної та районної систем розселення. Для Чернігова та його приміської зони було заплановано комплексне вирішення питань перспективного територіального розвитку Чернігова та інших населених пунктів, охорони навколишнього середовища, організації інженерно-транспортної та соціальної інфраструктури, рекреації, виробничих, трудових зв'язків, постачання міста-обласного центру сільськогосподарською продукцією та ін.

Основними напрямками розвитку визначено:

- розвиток промислового комплексу міста як багатогалузевого індустріального вузла з диверсифікованою структурою, який спеціалізований на розвитку середньо- та високотехнологічних галузей машинобудування, окремих галузей харчової, легкої, хімічної та поліграфічної промисловості. Важливими галузями, в умовах інтеграції у ринкову економіку, були визначені: високотехнологічні галузі промисловості, торгівля, рекреаційно-туристична сфера, вища освіта та охорона здоров'я;
- розвиток соціальної інфраструктури в місті шляхом забезпечення громадян житлом, закладами обслуговування відповідно до гарантованих соціальних стандартів з урахуванням їх послідовного зростання. Прогнозований розвиток соціальної інфраструктури був орієнтований на суттєве підвищення її рівня з досягненням нормативних показників;
- прогнозна чисельність населення міста у 2031 році мала становити 301 тис. осіб. Загальна кількість населення працездатного віку - близько 190 тис. осіб;
- збільшення ємності рекреаційно-оздоровчих закладів міста на розрахунковий строк з 1,9 тис. місць до 5,0 тис. місць. Об'єм нового будівництва становив 3,1 тис. місць;

- розвиток мережі закладів короткочасного відпочинку населення міста за рахунок збільшення місць у рекреаційних закладах в зонах масового короткочасного відпочинку в м. Чернігові (10,0 тис. осіб), а також в прилеглих адміністративних районах: Чернігівському (38,2 тис. осіб), Ріпкінському (30,0 тис. осіб) та Козелецькому (27,3 тис. осіб);
- нарощування обсягів житлового будівництва, здатного задовольнити потреби мешканців міста в житловому фонді різних категорій комфортності. В обсягах житлового фонду, передбачених на розрахунковий термін, було враховане житлове будівництво за рахунок усіх джерел фінансування, в тому числі і житла соціального призначення. Очікувалося, що об'єм житлового фонду на 01.01.2031 року, з урахуванням житла соціального призначення, становитиме близько 8,1 млн. м² загальної площі. Житлова забезпеченість на 1 людину збільшиться в 1,3 рази (з 20,5м²/мешк. до 27м²/мешк.). При цьому закладався принцип заселення – кожній сім'ї – ізольована квартира, або будинок.

Визначені Схемою планування території Чернігівської області вимоги щодо переважного функціонального використання окремих територій, охорони навколишнього природного середовища, екологічної безпеки, відновлення та сталого використання природних ресурсів, необхідності розміщення об'єктів, що мають загальнодержавне та/або регіональне значення мають бути враховані при розробленні проекту внесення змін до генерального плану міста.

Наявність та актуальність геопросторової інформації у відповідних базах даних

Генеральний план міста Чернігова, розроблений УДНДПМ «ДІПРОМІСТО» у 2002 році і затверджений рішенням Чернігівської міської ради від 25 грудня 2003р. розроблявся згідно з вимогами ДБН Б.1-3-97 “Склад, зміст, порядок розроблення, погодження та затвердження генеральних планів міських населених пунктів” та потребує приведення до чинного законодавства та державних будівельних норм.

У зв'язку з набранням чинності Закону України «Про національну інфраструктуру геопросторових даних», Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель», постанови Кабінету міністрів України від 01.09.2021 № 926 «Про затвердження Порядку розроблення, оновлення, внесення змін та затвердження містобудівної документації», постанови Кабінету Міністрів України від 09.06.2021 № 632 «Про затвердження Порядку визначення формату електронних документів комплексного плану просторового розвитку території територіальної громади, генерального плану населеного пункту, детального плану території» та інших норм рекомендовано внести зміни в Генеральний план, з урахуванням вищевказаних законів та нормативно-правових актів.

Відповідність техніко-економічних показників проектного та існуючого станів розвитку території відповідно до містобудівної документації «Генеральний план м. Чернігова»

Показники	Одиниці виміру	Існуючий стан на 01.01.2001р	Розрахунковий період ГП (орієнтовно 2020р.)	Фактичні дані на 01.01.2021р.	Фактичні дані на 01.01.2025р.
Населення	тис. осіб	312,5	290,0	279,4	274,3
Територія	га	7856,3	9000,0	7856,3	7856,3
Житловий фонд	млн. м ²	5,2	7,25	7,15	7,62
<i>Сфера обслуговування</i>					
Заклади дошкільної освіти	тис. місць	7,8	7,8	9,74	10,88
Заклади загальної середньої освіти	тис. місць	32,7	34,8	33,1	31,3
Лікарні, стаціонари усіх типів	тис. ліжок	1,7	4,1	3,7	2,16 ¹
Поліклініки, амбулаторії	тис. відвідувань за зміну	5,3	7,0	5,8	1,6 ¹
<i>Транспорт</i>					
Протяжність вулиць та магістралей, всього	км	125,8	149,8	123,0	н.д.
У тому числі магістралей загальноміського значення	км	74,1	85,5	67,5	н.д.
Загальна довжина ліній міського пасажирського транспорту (по осі вулиць)	км	114,6	145,4	107,0	н.д.
Рівень автомобілізації	машин на 1000 чол.	114	220	230	н.д.
Кількість місць постійного зберігання автомобілів для мешканців багатоквартирної забудови, всього, в т.ч.:	машино-місць	23364	50864	53800	33000
- відкриті автостоянки	машино-місць	3000	6000	н.д.	8000
- одноповерхові гаражі	машино-місць	20364	30864	н.д.	25000
- багатоповерхові гаражі	машино-місць	н.д.	14000	н.д.	н.д.
Загальний об'єм пасажирських перевезень, всього	млн.пас. за рік	120,5	165,3	90,0	н.д.
Автобус+мікроавтобус	млн.пас. за рік	10,6	33,3	20,0	19,0
Тролейбус	млн.пас. за рік	92,2	100,1	30,0	44,0

Легковий	млн.пас. за рік	17,7	31,9	40,0	н.д.
Інженерне забезпечення					
<i>Водопостачання</i>					
- Сумарний відпуск води	тис.м ³ /на добу	79,7	150	204,12	35,88
Потужність головних споруд водопроводу	--/--	106,3	150	115,03	109,43
<i>Каналізація</i>					
Загальне надходження стічних вод	тис.м ³ /на добу	103	160	39,32	33,73
Сумарна потужність очисних споруд	--/--	94	176	94,00	99,00
<i>Електропостачання</i>					
Сумарне річне споживання електроенергії	млн.кВт×го д./рік	н.д.	1573,5	478,53 (населення)	581,4
Джерела покриття електрона вантажень (Сумарне електричне навантаження)	тис.кВт	215,0	289,0	70,60	н.д.
<i>Теплопостачання</i>					
Річні витрати теплоти, всього	МВт	н.д.	633,0	430,71	741,12
Потужність централізованих джерел тепла, всього	МВт	1155	н.д.	930,05	н.д.
	Гкал/год	н.д.	н.д.	799,70	1395,29
<i>Газопостачання</i>					
Річні витрати газу, всього	млн.м ³	н.д.	612,0	н.д.	н.д.
<i>Санітарна очистка території</i>					
Обсяги твердих побутових відходів	тис.м ³ /рік	343	525	817,29	н.д.
	тис.т/рік	68,6	105	163,4	194,35
Сміттєпереробні заводи, потужність	тис.м ³ /на добу	-	500	-	-
<i>Спеціальна інженерна підготовка території</i>					
Дощова каналізація	км	н.д.	н.д.	119,9	н.д.
Очисні споруди дощової каналізації	об'єкт	н.д.	н.д.	1	н.д.

Примітка: ¹місткість закладів охорони здоров'я Чернігівської обласної ради та Чернігівської районної ради

Встановлення відповідності усіх видів проектної документації між собою, а також відповідності документам стратегічного планування усіх рівнів

В розвиток проектних рішень Генплану міста за період з 2003-2025р.р. була розроблена та затверджена наступна містобудівна документація:

- проект «Внесення змін до Генерального плану м. Чернігова щодо розміщення багатоквартирної житлової забудови на території військового містечка № 1 по вул. Михалевича», затверджений рішенням Чернігівської міської ради від 28 грудня 2011 року (16 сесія 6 скликання);
- проект «Внесення змін до Генерального плану міста в частині розміщення багатоквартирної житлової забудови в кварталі вулиць Попудренка та Маяковського», затверджений рішенням Чернігівської міської ради від 31 серпня 2012 року (24 сесія 6 скликання);
- Тимчасовий порядок використання території м. Чернігова затверджений рішенням Чернігівської міської ради від 28 грудня 2011 року (16 сесія 6 скликання), основною складовою якого є план зонування території міста. *Потребує розроблення як окремий розділ у складі генерального плану згідно із Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності» з урахуванням вимог діючих нормативно-правових актів;*
- Схема перспективного розвитку туризму м. Чернігова затверджена рішенням Чернігівської міської ради від 12 квітня 2005 року (16 сесія 4 скликання). *Проектні пропозиції, закладені в роботі, необхідно адаптувати до сучасних тенденцій туристичного попиту з урахуванням «Обласної цільової програми розвитку туризму в Чернігівській області на 2021–2027 роки»;*
- Генеральний план розвитку Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній» у м. Чернігові з визначенням меж та зон охорони пам'яток заповідника, затверджений рішенням Чернігівської міської ради від 23 червня 2009 року (39 сесія 5 скликання);
- Детальний план центральної частини міста, затверджений рішенням Чернігівської міської ради від 8 вересня 2005 року (17 сесія 4 скликання). *-На даний час робота не відповідає сучасним вимогам: окремі її складові не можуть бути втілені в життя з урахуванням змін у тенденціях розвитку міських територій та потреб сьогодення. Крім цього, з об'єктивних причин у його складі не були розроблені розділи інженерно-технічних заходів цивільного захисту населення на мирний час та особливий період. Робота має деякі розбіжності з чинним генпланом щодо використання та забудови територій і потребує комплексного переосмислення та більш детального опрацювання після затвердження змін до Генерального плану;*
- Детальний план території третього мікрорайону житлового району «Масани», затверджений рішенням виконавчого комітету Чернігівської міської ради від 20 січня 2014 року № 1. *Проект фактично виконаний і реалізований на 60–65 %;*
- Детальний план території спортивно-оздоровчого комплексу в кварталі вулиці Кільцевої та проспекту Миру, затверджений рішенням виконавчого комітету Чернігівської міської ради від 30 травня 2014 року № 133. *Робота по розбудові ведеться активно та у відповідності до ДПТ;*
- Детальний план території багатоквартирної житлової забудови в кварталі вулиць Кільцевої, Балицького та І. Багряного, затверджений рішенням

виконавчого комітету Чернігівської міської ради від 15 серпня 2016 року №416. *Робота по розбудові ведеться активно та у відповідності до ДПТ;*

- Детальний план території другого мікрорайону житлового району «Масани», затверджений рішенням Чернігівської міської ради від 08 лютого 2024 року № 37/VIII-32. *Розпочались підготовчі роботи по прокладанню інженерних мереж до перших об'єктів забудови мікрорайону;*
- Містобудівне обґрунтування розміщення торгового комплексу по вул. Проектній, 1 та внесення змін до Генерального плану розвитку м. Чернігова, затверджене рішенням Чернігівської міської ради від 30 червня 2006 року (5 сесія 5 скликання);
- Містобудівне обґрунтування розміщення житлової забудови в районі міської лікарні по вул. Войкова, 24, затверджене рішенням Чернігівської міської ради від 21 листопада 2007 року (22 сесія 5 скликання);
- Містобудівне обґрунтування розташування житлового будинку по вулиці Савчука, 7-в, затверджене рішенням Чернігівської міської ради від 21 листопада 2007 року (22 сесія 5 скликання);
- Містобудівне обґрунтування будівництва багатоповерхових житлових будинків з об'єктами соціально-культурного призначення по вул. Савчука, затверджене рішенням Чернігівської міської ради від 30 січня 2008 року (24 сесія 5 скликання);
- Містобудівне обґрунтування будівництва багатоповерхових житлових будинків з об'єктами соціального призначення на розі вул. Софії Русової (9 Січня) – Мстиславської, затверджене рішенням Чернігівської міської ради від 20 лютого 2008 року (25 сесія 5 скликання);
- Містобудівне обґрунтування розміщення спортивно-розважального комплексу сімейного дозвілля по вул. Савчука, затверджене рішенням Чернігівської міської ради від 23 травня 2008 року (28 сесія 5 скликання);
- Містобудівне обґрунтування з розміщення автоцентру з торгівлею супутніми товарами та наданням побутових послуг по вулиці Кільцевій, затверджене рішенням Чернігівської міської ради від 02 лютого 2009 року (34 сесія 5 скликання).

Також, були розроблені, але не затверджені наступна містобудівна документація:

- «Історико-архітектурний опорний план м. Чернігова з визначенням меж і режимів використання зон охорони пам'яток та історичних ареалів» (2018 р. - 2019 р.р.). *У зв'язку зі змінами у пам'яткоохоронному законодавстві коригування даної науково-проектної документації є недоцільним та не може бути винесена на затвердження. Потребує розробки як окремий розділ у складі генерального плану згідно із Законом України “Про регулювання містобудівної діяльності”;*
- Детальний план території багатоквартирної житлової забудови в кварталі обмеженому вулицею Любецькою, територією молокозаводу та залізничною колією. *Документація розроблена до початку повномасштабного вторгнення, потребує корегувань (змін) з урахуванням вимог діючих норм та законодавства;*
- Детальний план території в районі вулиць Староказарменої, Волковича, Олега Кошового та Стрілецької. *Документація розроблена до початку*

повномасштабного вторгнення, потребує корегувань (змін) з урахуванням вимог діючих норм та законодавства;

- Детальний план території в районі вулиць Промислова, Малясова, Суворова, провулок Межовий. *Документація розроблена до початку повномасштабного вторгнення, потребує корегувань (змін) з урахуванням вимог діючих норм та законодавства;*
- Детальний план території в районі вулиць Генерала Белова та існуючої житлової забудови. *Документація розроблена до початку повномасштабного вторгнення, потребує корегувань (змін) з урахуванням вимог діючих норм та законодавства;*
- Доопрацювання проекту «Детальний план території. Функціонально-планувальна організація лісопарку «Ялівщина». *Документація потребує доопрацювання з урахуванням затвердженого рішенням Чернігівської обласної ради від 18 липня 2025 р. №13-24/VIII «Проекту організації території регіонального ландшафтного парку «Ялівщина», охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів та об'єктів;*
- «Внесення змін до Генерального плану м. Чернігова» та плану зонування території міста (зонінгу)» (2021 р.), затвердження якої не відбулося у зв'язку з розпочатою широкомасштабною агресією російської федерації. *Потребує проведення робіт по коригуванню з урахуванням вимог діючих нормативів та законодавства, подання для проведення експертизи та винесення на затвердження.*

Підсумовуючи необхідно вказати, що зазначена у переліку містобудівна документація розроблена в різні роки відповідно до діючих на той момент нормативно-правових актів з питань містобудівної діяльності та державних будівельних норм. В подальшому, при розробленні проекту «Внесення змін до генерального плану м. Чернігова» вказану містобудівну документацію необхідно перевірити на відповідність вимогам чинного законодавства та узгодженості з проектними рішеннями. У разі, якщо проведений аналіз раніше розробленої містобудівної документації підтвердить невідповідність чинному законодавству, фактичному функціональному зонуванню та рішенням про надання земельних ділянок для будівництва, змін власників та функціонального призначення об'єктів нерухомого майна на цих територіях, рекомендується врахувати, що при затвердженні проекту «Внесення змін до генерального плану м. Чернігова» така документація втратить чинність.

Відповідність містобудівної документації «Генеральний план м. Чернігова» чинним нормативно-правовим актам з питань містобудівної діяльності та державним будівельним нормам

Відносини у сфері містобудівної діяльності регулюються Конституцією України, Цивільним, Господарським і Земельним кодексами України, законами України «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про Генеральну схему планування території України», "Про основи містобудування», «Про архітектурну діяльність», «Про землеустрій», «Про національну інфраструктуру геопросторових даних», іншими нормативно-правовими актами.

З часу затвердження Генерального плану м. Чернігова у вищезазначені кодекси та закони неодноразово були внесені зміни, у 2011 р. втратив чинність

Закон України «Про планування і забудову територій» натомість набув чинності Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності», у березні 2018 набув чинності Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку», у червні 2020 року Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель». Відбулося оновлення наступних нормативних документів:

ДБН Б.2.2-12:2019 "Планування та забудова територій" (01.10.2019);

ДБН Б.1.1-13:2021 "Склад та зміст містобудівної документації на місцевому рівні" (30.12.2021);

ДБН Б.2.2-3:2021 "Склад та зміст історико-архітектурного опорного плану населеного пункту" (01.10.2022).

Насамперед проектні рішення Генерального плану населеного пункту визначаються Законами України «Про Генеральну схему планування території України», «Про стратегічну екологічну оцінку», «Про регулювання містобудівної діяльності», Постановою КМУ «Про затвердження Порядку розроблення, оновлення, внесення змін та затвердження містобудівної документації (від 1 вересня 2021 року №926 зі змінами), ДБН Б.1.1-13:2021 «Склад та зміст містобудівної документації на місцевому рівні» (30.12.2021).

Положення Закону України «Про Генеральну схему планування території України», відповідно до яких Чернігів було віднесено до типу міст, де передбачена структурно-технологічна перебудова виробничої бази, виведення з експлуатації шкідливих виробництв, оптимізація структури землекористування, екологічна реабілітація міських територій і розвиток соціально-культурного потенціалу обласного і міжрайонного значення лягли в основу розробки Генерального плану. І надалі, при виконанні проекту «Внесення змін до генерального плану м. Чернігова» необхідно враховувати, що Чернігів розглядається як важливий виробничий і культурний підцентр Київської міжобласної системи розселення, а також, наступні регіональні компоненти, що визначають розвиток міста:

- транзитне положення на міжнародному транспортному коридорі «Крітський №9»;
- вихід до акваторії р. Десна – важливого елементу Смарагдової мережі;
- наявність значних рекреаційно-оздоровчих та туристичних ресурсів, об'єктів історико-культурної спадщини.

З набуттям чинності Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» Генеральний план як документ державного планування сфери містобудування підлягає проведенню процедури СЕО. У складі проекту «Внесення змін до Генерального плану м. Чернігова» необхідно виконати звіт про стратегічну екологічну оцінку як розділ "Охорона навколишнього природного середовища", який має відповідати вимогам частини другої статті 11 зазначеного Закону.

Генеральний план м. Чернігова виконувався відповідно до вимог чинного на час розроблення Закону України «Про планування і забудову територій». Відповідно до ст.12 Закону в проекті були визначені напрямки і межі територіального розвитку міста, функціональне призначення і будівельне зонування території, принципи рішення щодо розміщення об'єктів загальноміського значення, транспортного обслуговування, організації

дорожнього руху, інженерного обладнання і благоустрою, захисту території від небезпечних природних і техногенних процесів, охорони природної та історико-культурної спадщини, черговості освоєння території.

На даний час правові та організаційні основи містобудівної діяльності, спрямовані на забезпечення сталого розвитку територій з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів визначає Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності». Згідно ст. 17 даного Закону проект «Внесення змін до Генерального плану м. Чернігова» необхідно одночасно розробляти як вид містобудівної документації на місцевому рівні та документацію із землеустрою, обов'язковою складовою генерального плану має бути план зонування території. Послідовність виконання робіт визначається Кабінетом Міністрів України у Порядку розроблення, оновлення, внесення змін та затвердження містобудівної документації.

«Порядок розроблення, оновлення, внесення змін та затвердження містобудівної документації» (затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 1 вересня 2021р. №926, в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2024 року №1557) передбачає розроблення у складі генерального плану історико-архітектурного опорного плану, плану зонування, інженерно-технічних заходів цивільного захисту. Графічні матеріали генерального плану необхідно створювати у форматі бази геопросторових даних відповідно до вимог постанови КМУ від 9 червня 2021 р. №632 «Про визначення формату електронних документів комплексного плану просторового розвитку території територіальної громади, генерального плану населеного пункту, детального плану території».

Розділ 10. ВИСНОВКИ ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО МІСТОБУДІВНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ

Оцінка загального забезпечення сталого розвитку територій та населених пунктів, відповідності тенденцій розвитку Цілям Сталого Розвитку ООН

Україна має міжнародні зобов'язання що до сталого розвитку, які визначені стратегічними документами ООН. У вересні 2015 року в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН зі сталого розвитку та прийняття Порядку денного розвитку після 2015 року, на якому було затверджено нові орієнтири розвитку. Підсумковим документом Саміту «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» було затверджено 17 Цілей Сталого Розвитку та 169 завдань.

Для встановлення стратегічних рамок національного розвитку України на період до 2030 року на засадах принципу «Нікого не залишити осторонь» було започатковано інклюзивний процес адаптації Цілей сталого розвитку. Кожну глобальну ціль було розглянуто з урахуванням специфіки національного розвитку. Як перший крок, у 2017 році Урядом України, за підтримки ПРООН, була підготовлена Національна доповідь «Цілі Сталого Розвитку: Україна»¹, в якій представлено бачення орієнтирів досягнення Україною Цілей Сталого Розвитку (далі ЦСР), та започатковано національну систему Цілей (86 завдань національного розвитку та 172 показники для їх моніторингу). Цілі сталого розвитку в Україні базуються на 17 глобальних Цілях

Рис. 17 глобальних Цілей сталого розвитку

В подальшому, на шляху забезпечення сталого розвитку необхідно здійснити заходи щодо локалізації ЦСР на рівні областей і місцевих громад.

На підставі аналітичного дослідження «Вимірювання досягнення цілей сталого розвитку регіонами України: вибір індикаторів та визначення базових рівнів»² сформовано набір релевантних індикаторів ЦСР на регіональному рівні.

¹ <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf>

² https://files.acquia.undp.org/public/migration/ua/SDGs-baseline-assessment_UKR.pdf

Даним документом була запропонована Методика визначення індикаторів на регіональному рівні та їх порівняльного аналізу, визначені загальні вимоги до замінних індикаторів якщо регіональна дезагрегація національних індикаторів з певних причин неможлива (відсутні дані, не ведеться статистичне спостереження).

Варто зазначити, що містобудівна документація «Генеральний план м. Чернігова» як основний документ просторового розвитку міста був розроблений ще до запровадження глобальних і національних ЦСР, тому у явному вигляді вона не містить цілей і індикаторів ЦСР. Проте, безумовно, низка цілей та завдань, що визначені у Генеральний план, повністю або частково збігаються із ЦСР, оскільки його положення базуються на аналізі і прогнозуванні демографічних, соціально-економічних, природно-географічних, інженерно-технічних, екологічних, санітарно-гігієнічних, історико-культурних факторів і орієнтовані на вирішення питань планування територій міста.

Аналіз сильних і слабких сторін розвитку Чернігова, можливостей і загроз (SWOT-аналіз), характеристика порівняльних переваг, викликів та ризиків щодо перспектив його розвитку

Відповідно до даних Управління економічного розвитку міста Чернігівської міської ради Стратегія розвитку Чернігівської міської територіальної громади станом на сьогоднішній день не розроблялась. Затверджена Програма соціально-економічного розвитку міста на 2025 рік, яка розроблена як комплексна система взаємопов'язаних цілей і завдань, та визначає сукупність взаємоузгоджених заходів щодо вирішення нагальних проблем та досягнення розвитку Чернігівської міської територіальної громади. SWOT-аналіз в Програмі проведений не був.

Крім того, затверджена Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року, в якій розроблений SWOT-аналіз Чернігівської області.

В рамках SWOT-аналізу можливо розглянути чотири фактори розвитку території міста: «внутрішні» (сильні та слабкі сторони) та «зовнішні» (можливості та загрози). Взаємозв'язки між цими факторами дозволяють сформулювати порівняльні переваги, виклики й ризики, які є основою для формулювання стратегічних та оперативних цілей розвитку Чернігова на довгострокову перспективу.

За підсумками проведеного аналізу всі фактори згруповані в таблиці.

SWOT-аналіз існуючого стану міста Чернігова

Внутрішні фактори

Сильні сторони	Слабкі сторони
Відповідно до Генеральної схеми планування території України місто Чернігів входить до складу Київської міжобласної системи розселення і є центром Чернігівської обласної, міжрайонної та районної систем розселення	Демографічна криза – зменшення кількості, як за рахунок природного, так і механічного руху населення, дисбаланс за віковою структурою наявного населення міста

Сильні сторони	Слабкі сторони
Місто розташоване на міжнародній автодорозі М-01 Київ – Чернігів – Нові Яриловичі яка є ділянкою траси міжнародного транспортного коридору – Критський №9 (Нові Яриловичі (Білорусь)-Чернігів- Кіпті-Київ)	Нестабільна безпекова ситуація через наближеність до кордонів з країнами-агресорами, постійна загроза обстрілів.
Центр сформованої міської агломерації	Підвищені ризики втрат цивільного населення, руйнувань об'єктів критичної, соціальної інфраструктури, житлового фонду
Наявність Чернігівського залізничного вузла на залізниці Горностаївка-Чернігів-Ніжин – ділянці залізничного транспортного коридору Критський №9 (Кучурган-Роздільна-Жмеринка-Козятин-Київ-Ніжин-Чернігів-Горностаївка	Суттєвий рівень пошкоджень наявних у місті об'єктів соціальної, критичної інфраструктури, житлового фонду, зокрема приватної забудови, та, відповідно, необхідність відновлення цих об'єктів
Наявність в місті внутрішньо переміщених осіб, що може стабілізувати демографічну кризу та кадровий дефіцит	Припинення та/або скорочення діяльності частини суб'єктів господарювання міста через знищення або пошкодження виробничих потужностей внаслідок російської військової агресії, ресурсні проблеми, а також відсутність дієвих механізмів відшкодування суб'єктам господарювання понесених втрат
Унікальні та привабливі туристично-рекреаційні об'єкти: пам'ятки історії, культури, архітектури, природно-заповідні об'єкти, місця активного відпочинку.	Порушення логістичних ланцюгів та втрата традиційних ринків збуту
Наявність передумов та ресурсів для розвитку високотехнологічних виробництв та ІТ-сектору.	Зниження рівня реальної заробітної плати внаслідок інфляційних процесів
Науковий потенціал, орієнтований на інноваційну діяльність (у сфері біологічних, технічних, сільськогосподарських наук, інформаційних технологій)	Відтік трудових ресурсів, а також мобілізація військовозобов'язаних працівників, значний кадровий дефіцит
Розвинене мале і середнє підприємництво, сприятливий діловий клімат, згуртоване бізнес-середовище	Забезпечення адаптації внутрішньо переміщених осіб, включаючи необхідність допомоги у забезпеченні житлових, фінансових, соціальних та інших потреб
Наявність вільних ділянок типу грінфілд (земельні ділянки) та браунфілд	Критичний технічний стан тролейбусної інфраструктури

Сильні сторони	Слабкі сторони
(виробничих приміщень), придатних для інвестування	(кабельне господарство, тягові підстанції), яка потребує модернізації та реконструкції
Ремонт, модернізація, технічне обслуговування інфраструктурних об'єктів і мереж на території міста	Жорстка конкуренція в залученні інвестицій на національному та міжнародному рівні
Для вирішення економічних, соціальних, інфраструктурних проблем міста затверджені цільові бюджетні програми та програми економічного і соціального розвитку Чернігівської міської територіальної громади	Обмеження постачання електроенергії
	Зношеність ресурсів «старої промисловості»

Зовнішні фактори

Можливості	Загрози
Активізація державної та міжнародної підтримки щодо відновлення, розширення доступу до програм та фондів ЄС і інших країн	Продовження війни, зростання інтенсивності обстрілів, збільшення обсягів пошкоджень та руйнувань, знищення критичної інфраструктури
Запровадження державою спеціальних податкових умов для прикордонних територій	Посилення відтоку людського капіталу через міграцію за кордон молоді, жінок, висококваліфікованих кадрів, працівників робітничих професій
Зростання інвестицій у вітчизняний військово-промисловий сектор	Зростання податкового тиску, бюджетна криза, знецінення національної валюти, посилення інфляційних процесів, нестабільність банківської системи
Поширення штучного інтелекту, діджиталізація економіки, адміністративних послуг, поширення інноваційних виробництв та елементів їх інфраструктури	Зниження інвестиційної привабливості держави та регіону, відсутність інвестицій в інноваційну діяльність
Зростання активності населення; розширення участі громадських організацій, окремих громадян у життєдіяльності міста	Скорочення доступу до «дешевих» кредитів для громади і для місцевого бізнесу
Розвиток мережі електронних послуг; відкритість, прозорість та інтегрованість даних документації з просторового планування, державних реєстрів та кадастрів	Підвищення частки тіньового сектора в економіці
Підвищення інвестиційної привабливості міста та покращення бізнес-клімату	

Порівняльні переваги (визначені в результаті аналізу сильних сторін і можливостей)

Визначені напрямки, які мають найбільшу підтримку через реалізацію сприятливих можливостей:

- запровадженими державою спеціальних податкових умов для прикордонних територій буде підтриманий науковий потенціал, орієнтований на інноваційну діяльність завдяки ресурсам для розвитку високотехнологічних виробництв та ІТ-сектору;
- активізація державної та міжнародної підтримки щодо відновлення, розширення доступу до програм та фондів ЄС і інших країн є вагомим фактором для розвитку малого і середнього підприємництва та підвищення конкурентоздатності промисловості міста, крім того, дасть можливість для ремонту, модернізації, технічного обслуговування інфраструктурних об'єктів і мереж на території міста;
- поширення штучного інтелекту і інноваційних виробництв та інвестицій у вітчизняний військово-промисловий сектор при наявності вільних ділянок типу грінфілд (земельні ділянки) та браунфілд (виробничих приміщень), придатних для інвестування можуть спричинити проривний ефект у всіх сферах суспільного життя;
- наявність в місті внутрішньо переміщених осіб, що може стабілізувати демографічну кризу та кадровий дефіцит призведе до зростання активності населення; розширення участі громадських організацій, окремих громадян у життєдіяльності міста та відбудові економіки.

Виклики (визначені в результаті аналізу слабких сторін і можливостей):

- на подолання демографічної кризи в місті можуть вплинути як активізація державної та міжнародної підтримки щодо відновлення, так і запровадження державою спеціальних податкових умов для прикордонних територій;
- забезпеченню адаптації внутрішньо переміщених осіб, включаючи необхідність допомоги у забезпеченні житлових, фінансових, соціальних та інших потреб допоможе розширення доступу до програм та фондів ЄС і інших країн;
- підвищення інвестиційної привабливості міста та покращення бізнес-клімату сприятиме зростанню ділової активності, розширенню сектора малого та середнього підприємництва та стимулюватиме бізнес до використання високотехнологічних процесів та обладнання.

Ризики (визначені в результаті аналізу слабких сторін і загроз):

- зношеність ресурсів «старої промисловості», порушення логістичних ланцюгів та втрата традиційних ринків збуту можна віднести до слабких сторін. Серед ризиків у розвитку міста можна відзначити зростання податкового тиску, бюджетна криза, знецінення національної валюти,

посилення інфляційних процесів, нестабільність банківської системи та підвищення частки тіньового сектора в економіці;

- негативні демографічні тенденції (скорочення населення, висока трудова міграція за кордон, підвищення демографічного навантаження) поглиблюються активізацією міграції молоді та працездатного населення за кордон та створюють ризик для подальшого «старіння» населення і брак кадрів на ринку праці;
- в результаті широкомасштабної військової агресії російської федерації у місті виявилися й додаткові слабкі сторони та загрози. Близькість до кордону з рф, постійні ракетні обстріли призводять до часткового руйнування міської інфраструктури, а також сприяють відтоку кваліфікованих кадрів у західні області України та за кордон.

Обґрунтування необхідності внесення змін у містобудівну документацію за результатами містобудівного моніторингу

Проведений містобудівний моніторинг підтвердив необхідність вносити зміни у діючий Генеральний план м. Чернігова та приведення його до вимог чинного законодавства, з урахуванням наступного:

- за результатами топографічного моніторингу та ускладнених умов оновлення картографічної основи під час дії воєнного стану, рекомендується при розробленні проекту «Внесення змін до генерального плану м. Чернігова (коригування)» використовувати наявну топографічну основу з доповненням виконавчими зніманнями завершеного будівництва, здійсненого за період 2021-2025р.р.
- сталого використання природних умов та ресурсів території міста, усунення загроз та конфліктів природокористування, вирішення питань запобігання розвитку небезпечних природних та техногенних процесів (розроблення розділу стратегічної екологічної оцінки території та розділу інженерно-технічних заходів цивільного захисту);
- врахування існуючого функціонального використання територій, а також намірів власників окремих земельних ділянок, щодо зміни їх цільового призначення;
- проведення перегляду розробленої за період 2003-2025 р.р. містобудівної документації на відповідність вимогам чинного законодавства та узгодженості з проектними рішеннями;
- модернізації та розвитку житлово-комунального господарства, вулично - дорожньої мережі, мережі, уточнення червоних ліній вулиць міста;
- забезпечення відповідних умов для інвестиційної діяльності, у будівництві житла, об'єктів соціальної сфери та промисловості.